

מדינת ישראל, משרד המשפטים
دولة إسرائيل, وزارة العدل
STATE OF ISRAEL, Ministry of Justice
נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות
مفوضية مساواة حقوق لأشخاص ذوي إعاقة
Commission for Equal Rights of Persons with Disabilities

עיר נגישה

נגישות לאנשים עם מוגבלות ברשויות המקומיות

מדריך למנהלים

גילה גרטל, יעל דניאלי-להב, שמואל חיימוביץ', בלהה ברג

התשס"ט, 2009

חוברת זו מציגה את המצב החוקי הקיים בעת כתיבתה.
מחובתכם להתעדכן בכל עת לגבי החוקים, התקנות והנהלים שבתוקף

רח' בית הדפוס 12, בנין "בית השנהב", אגף B, ירושלים 95483

טל' 02-6549555 פקס 02-6549566

דואר אלקטרוני: Mugbaluyot@justice.gov.il

אתר אינטרנט: www.Mugbaluyot.justice.gov.il

©

כל הזכויות שמורות:

משרד המשפטים, מדינת ישראל

הודפס בירושלים, ע"י שמואל טל שרותי הדפסה בע"מ

התשס"ט - 2009

תוכן עניינים:

5.....	דבר הנציב.....
6.....	תקציר מנהלים.....
7.....	מטרות המדריך.....

8..... חלק א' – רשות מקומית נגישה לאנשים עם מוגבלות.....

8..... 1. אנשים עם מוגבלות.....

8.....	1.1	מיהו אדם עם מוגבלות.....
9.....	1.2	נתונים מספריים על אנשים עם מוגבלות בישראל.....

11..... 2. חקיקה.....

12.....	2.1	חקיקה ראשית וחקיקת משנה בנות-תוקף.....
14.....	2.2	מהות חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח-1998.....
15.....	2.3	מבנה חוק השוויון.....
15.....	2.4	עיקרי פרק הנגישות.....

24..... 3. נגישות הלכה למעשה.....

24.....	3.1	עקרונות כלליים להנגשה.....
24.....	3.2	נגישות מבנים.....
25.....	3.3	נגישות תשתיות.....
26.....	3.4	נגישות סביבה.....
27.....	3.5	נגישות השירות.....

28..... חלק ב' תכנית-אב לנגישות – אסטרטגיה ודרכי פעולה.....

28..... 1. מבוא.....

29..... 2. תפקידו של מוביל הנגישות ברשות המקומית.....

29.....	2.1	תחומי הפעולה.....
30.....	2.2	שלבי עבודה.....

30.....	שלב א' – הכרזה על מיזם הנגישות ברשות המקומית.....	.3
30.....	רתימת התושבים, הדרג הפוליטי והדרג הניהולי.....	3.1
31.....	הצהרת הרשות המקומית על חזון נגישות.....	3.2
31.....	הקמת מטה נגישות.....	3.3
32.....	שלב ב' – כתיבת תכנית רב-שלבית לנגישות.....	.4
32.....	מינוי גורמים מקצועיים.....	4.1
32.....	בניית תכנית רב-שלבית להנגשה.....	4.2
36.....	שלב ג' – יישום התכנית הרב-שלבית לנגישות.....	.5
36.....	ניהול ובקרה של יישום התכנית הרב-שלבית להנגשה.....	5.1
36.....	היערכות לביצוע התאמות נגישות לפי מנות בשנים הקרובות.....	5.2
36.....	הבטחת נגישות באמצעות מנגנוני רישוי ופיקוח על הבנייה.....	5.3
37.....	הליך ההטמעה בנהלים ובתהליכי עבודה.....	5.4
38.....	הדרכה והטמעה בקרב מנהלים ועובדים.....	5.5
38.....	הגברת מודעות הציבור ומסירת מידע על התקדמות התהליך.....	5.6
39.....	סוף דבר.....	.6
40.....	נספח: אמנת ערים נגישות בישראל.....	

דבר הנציב

נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות הוקמה באוגוסט 2000 מתוקף חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998. הנציבות מפקדת על יישום חוק השוויון וחוקים רלוונטיים אחרים, ופועלת למניעת אפליה ולהסרת מכשולים המעכבים את השתלבותם של אנשים עם מוגבלות בחברה הישראלית כאזרחים שווים זכויות וחובות. הנציבות מוסמכת לפעול בכל תחום כדי להביא להשתתפותם הפעילה והשוויונית של אנשים עם מוגבלות בחברה. לשם השגת מטרות אלו אנו מבקשים לקדם את שיתוף הפעולה בין גורמים שונים, ובכלל זה את שיתוף הפעולה עם הרשות המקומית, שלה חלק מכריע ביצירתם של מרחב ציבורי המקדם את שילובם של אנשים עם מוגבלות בכל תחומי החיים ובכל פעילות שבה נוטלים חלק כל תושבי הרשות המקומית.

תיקון מס' 2 לחוק השוויון משנת 2005 מחייב בנגישות כל מקום ציבורי וכל שירות ציבורי. התיקון לחוק הקנה לנציבות סמכויות חקירה, אכיפה ותביעה פלילית ואזרחית, בקשר לחובת ההנגשה בכל המקומות הציבוריים והשירותים הציבוריים. נוספה הסמכות להוציא צו נגישות נגד המפרים את הוראות החוק, וכן סמכות תביעה בגין הפליה בכניסה למקום ציבורי או בקבלת שירות. לאחרונה אושר תיקון מקיף לתקנות התכנון והבניה המחייב כל מקום ציבורי חדש להיות נגיש. על רשויות התכנון חלה החובה לפעול בהתאם לתיקון לחוק ולוודא שכל בקשה להיתר בניה, בקשה לטופס אכלוס, תעודת גמר ורישיון לעסק, יהיו מלווים באישור מורשה נגישות שהמקום המתוכנן נגיש. בהיות הרשות המקומית מפקדת על מתן אישורים בתחום התכנון והבניה וגם בתחום רישוי עסקים הרי היא נושאת בעיקר נטל אכיפת היישום של חוקי הנגישות, וראוי שתשמש דוגמה ומופת בתחום. עם השלמת הדיונים בכנסת, ואישורן של תקנות נגישות נוספות, יתרחב משמעותית היקף החובות, היישום והאכיפה. יחד עם זאת בכוחה של הרשות המקומית לפעול כבר עכשיו על-פי חוקים שונים המחייבים הסדרת נגישות מזה שנים.

יש בכוחה של הרשות המקומית לפעול באופן שייטיב את איכות חייהם של כל תושבי הרשות, ובהם גם אנשים עם מוגבלות. יזמה כזאת כדאית כבר בשלב זה, הן משום החובה המוטלת על הרשות מכוח החוק, והן משום שתזכה להערכתם של רבים מתושבי היישוב, ותמנע בטווח הארוך את האי-נעימות הכרוכה בהפעלת סמכויות האכיפה הנתונות לנציבות כנגד הרשות ומנהליה בהתאם לחוק. מדריך זה נועד לסייע, הלכה למעשה, למובילי תהליך ההנגשה במשימה המורכבת הניצבת בפני הרשות המקומית. במדריך מפורטים כל התהליכים והפעולות שרצוי לבצע, על-פי תכנית רב-שלבית להנגשת היישוב, לשם יישום לאורך שנים.

הנני פונה אליכם – מנכ"ל/ית הרשות, המתכנן/ת האסטרטגי/ת, מזכיר/ת הרשות, מהנדס/ת הרשות, מהנדס הוועדה המקומית לתכנון ובניה, אדריכל/ית הרשות ואחרים, להשתמש במדריך באופן פעיל, בבחינת סוף מעשה במחשבה תחילה, ולראות בו כלי מתפתח שינחה אתכם בשבילי הנגישות משלב התכנון לשלב הביצוע, עד להשתתפותם הפעילה של אנשים עם מוגבלות בסביבה הנגישה של הרשות המקומית, ושימושם בהתאמות הנגישות שיעמדו לרשותם.

יונה קסטל (עו"ס)

נציב שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות

תקציר מנהלים

מזה כעשור מתחולל במדינת ישראל מהפך מחשבתי ומעשי שעיקרו שימת דגש על חובת החברה לקדם שוויון זכויות והזדמנויות, ומתן אפשרות הולמת לאנשים עם מוגבלות להשתלב בקהילה בכבוד ובעצמאות מרבית, תוך מיצוי מלוא הפוטנציאל הגלום בהם.

כדי להבטיח את השתלבותם של אנשים עם מוגבלות בישראל יש להנגיש את כל הסביבה שבה מתנהלים חיינו.

דינים המסדירים את האחריות והסמכות של השלטון המקומי כלפי התושבים כוללים הוראות בנוגע לנגישות הסביבה והשירות לאנשים עם מוגבלות. ביניהם: חוק התכנון והבניה תשכ"ה-1965, חוק רישוי עסקים תשכ"ח-1968, חוק הרשויות המקומיות (סידורים לנכים) התשמ"ח-1988 ועוד.

חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח-1998 מטיל **חובה ישירה על הרשויות המקומיות** להנגשת כל המקומות שבאחריות הרשות, וכל השירותים שהרשות מספקת, בתוך פרק זמן קצוב. הנגישות הנדרשת היא לכל סוגי המוגבלות. חובות אלה באות לאפשר לאדם עם מוגבלות לממש זכויותיו. אין המדובר בחקיקת רווחה אלא בחקיקה שמקורה בזכויות-אדם.

הנגשת רשות מקומית היא תהליך מורכב, הנוגע למרבית תפקידיה ותחומי הפעילות שלה:

1. **הרשות כבעלים וכיזם** – הרשות המקומית מחויבת להנגיש את כל מבני הציבור, הרחובות, השטחים הפתוחים והתשתיות שבתחומה.
2. **הרשות כספק שירותים** – הרשות המקומית מחויבת להנגיש את השירותים שהיא מספקת לכלל הציבור ואת המקומות שבהם הם ניתנים.
3. **הרשות כגוף רישוי ואכיפה** – כגוף האוכף את חוק התכנון והבניה ואת חוק רישוי עסקים, ניתנת לרשות המקומית הסמכות לאכוף את החקיקה הנוגעת לנגישות הפעלת **בקרת נגישות בהליכי תכנון ורישוי** היא כלי רב כוח לשינוי.

הטמעת נושא ההנגשה במערכת העירונית דורשת **עבודת מטה**, בניית **תכנית אסטרטגית רב-שלבית להנגשת היישוב**, ויישומה לאורך שנים בהתאם לדרישות החוק והתקנות. לפיכך, הנהלת הרשות היא זו שצריכה להוביל את התהליך ולהעמיד בראשו בעל תפקיד ביצועי בדרג גבוה (מנכ"ל הרשות או מזכיר).

הידעת?

גם התושבים ללא מוגבלות נהנים מההנגשת המבנים, התשתיות, הסביבה והשירות לאנשים עם מוגבלות. לדוגמה, כבש (רמפה) המוקם בצד מדרגות למען אנשים בכיסאות-גלגלים משמש קשישים, הורים עם עגלת תינוקות, רוכבי אופניים, נושאי משאות ועוד.

בעיר נגישה – כל התושבים נהנים!

מטרות המדריך

מדריך זה מיועד **למובילי ההנגשה ברשות המקומית**. תפקידו להקנות ידע וכלי עבודה

בתחומים הבאים:

1. מאפיינים של אנשים עם מוגבלות על רקע לקות פיזית, חושית, נפשית או שכלית.
2. חקיקה קיימת ועתידית בנוגע לנגישות.
3. מהי נגישות ומהם מרכיבי הנגישות הנדרשים לטיפול של הרשות המקומית כיזם וכבעלים של בניינים, מקומות, סביבה ותשתיות, וכספק שירות ומידע.
4. הכנת תכנית רב-שלבית להנגשת הרשות המקומית.
5. הוצאה מהכוח אל הפועל של התכנית הרב-שלבית להנגשת הרשות המקומית: ניהול, בקרה והטמעה.
6. התייחסות למקורות תקציביים.

חלק א' – רשות מקומית נגישה לאנשים עם מוגבלות

1. אנשים עם מוגבלות

1.1 מיהו אדם עם מוגבלות

"אדם עם מוגבלות" – אדם עם לקות פיזית, נפשית או שכלית לרבות קוגניטיבית, קבועה או זמנית, אשר בְּשֵׁלָה מוגבל תפקודו באופן מהותי בתחום אחד או יותר מתחומי החיים העיקריים. (חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998)

המונח "אדם עם מוגבלות" מתייחס לקושי מהותי ביכולתו של אדם לתפקד ולהשתתף באחת מהפעילויות של חיי היומיום לפחות. היכולת לתפקד מצטמצמת עקב הלקות של האדם, אך לא פחות מכך עקב גורמים סביבתיים: פיזיים, חברתיים ותרבותיים, העלולים להוות חסם בפני ההשתתפות. המושג "נגישות" הוא תוצר של תפיסת עולם הרואה את מצבו של אדם כתולדה של יחסי גומלין בין **מצבו הגופני, השכלי או הנפשי לבין הפעילויות** שהוא מבצע בחיי היומיום והגורמים הסביבתיים המאפשרים או המעכבים השתתפות של האדם בחיי המשפחה, הקהילה והחברה. המושג "נגישות" מתייחס ליצירת סביבה המאפשרת השתתפות ותפקוד מיטביים.

"נגישות" – אפשרות הגעה למקום, תנועה והתמצאות בו, שימוש והנאה משירות, קבלת מידע הניתן או המופק במסגרת מקום או שירות או בקשר אליהם, שימוש במתקניהם והשתתפות בתכניות ובפעילויות המתקיימות בהם, והכול באופן שוויוני, מכובד, עצמאי ובטיחותי" (חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998, סעיף 19 א')

מילוי דרישות הנגישות מחייב ביצוע **התאמות נגישות** שיאפשרו לאנשים עם מוגבלות **לתפקד** באופן מיטבי, ולמצות את הפוטנציאל האישי שלהם להשתלב ולתרום לחברה. נביא מספר **דוגמאות** מייצגות²:

¹לקות פיזית כוללת לקות בתנועה ולקות חושית (ראייה, שמיעה)

²הדוגמאות מייצגות את קשת הנושאים שיש לקחת בחשבון, ואינן מהוות רשימה ממצה שלהם.

לקות	הגבלות בתפקוד	דוגמאות להתאמות נגישות
לקות פיזית	קושי בתנועה, באחיזה ובשמירה על שיווי משקל	מעבר מותאם לכיסא-גלגלים, התקנת מאחזי-יד, מתקני הרמה ומעליות, הרחבת פתחים, הסרת מכשולי דרך, התקנה והתאמה של אביזרי שירות ודלפקי שירות, התקנת עזרים לשימוש במוצרים שדורשים פעולת יד מדויקת ועדינה או הפעלת כוח רב.
לקות ראייה	קושי בקבלה ובפענוח מסרים חזותיים (ויזואליים)	התקנת סימני אזהרה, סימני איתור, סימנים מובילים, הסרת מכשולים, הוספת אמצעים קוליים ברמזורים, סימון בעזרת שילוט מיש ושי או בגוון ניגודי, תוספת תאורה תוך הימנעות מסנוור, הנגשת אתרים באינטרנט, כריזה קולית של מידע חזותי.
לקות שמיעה	קושי בקבלה, בפענוח ובמסירה של מסרים שמיעתיים	הפחתת רעשי רקע, סימון בעזרת שילוט חזותי בולט, שימוש במכשירים לתקשורת דו כיוונית ויזולאית כגון פקסימיליה מחשב, מסרונים (SMS).
לקות נפשית או\שכלית, לרבות קוגניטיבית ואוטזם	קושי בפענוח תכנים, נהלים, ומנהגים ובהתמודדות אתם	סימון בולט להקלת ההתמצאות, הפחתת גירויים ורעש, הפחתת צפיפות, מסירת מידע מדויק ומתומצת בשפה פשוטה, התאמות מחשבים: חומרה ותוכנה והנגשת אתרים באינטרנט.

מידת ההשתתפות של האדם ותפקודו תלויים ביחסי הגומלין בין יכולותיו, בחירתו, והפעילויות שהוא מבצע בהקשרים הסביבתיים והחברתיים.

1.2 נתונים מספריים על אנשים עם מוגבלות בישראל

- להלן נתונים עיקריים על-אודות אנשים עם מוגבלות בישראל.
- בישראל חיים היום 1.36 מיליון אנשים עם מוגבלות, שהם 24% מהאוכלוסייה;
- בישראל חיים יותר מ-600 אלף אנשים עם מוגבלות חמורה שהם 9% מהאוכלוסייה, מתוכם: כ-240 אלף בגילאי עבודה, 175 אלף ילדים מתחת לגיל 18, 185 אלף בגיל זקנה (גיל 65 ומעלה);
- כחמישית מהישראלים (19%) מטפלים בבן משפחה עם מוגבלות חמורה;
- מרבית המוגבלויות נרכשות במהלך חיי האדם – שיעור המוגבלות בלידה הוא פחות מ-2%, והוא עולה ל-50% בערך בגילאים 65-74 וליותר מ-60% בגיל 75 ומעלה (מחציתם עם מוגבלות חמורה);
- ישראלים מתמודדים עם מוגבלויות מסוגים שונים. בניגוד לדעההרווחת בציבור, רוב הלקויות הן דווקא "בלתי נראות";

- ניידות מהווה בעיה לחלק ניכר מהאוכלוסייה הישראלית הבוגרת: בשנת 2006 כ-12% (יותר מחצי מיליון נפש) דיווחו על קשיים בהליכה מחוץ לביתם, מתוכם יותר מ-4% מצליחים ללכת מחוץ לביתם רק בעזרת מכשיר או בתמיכת אדם אחר.

צא ולמד כמה מתושבי עירך הם אנשים עם מוגבלות!

2. חקיקה

חובת הנגישות נוספה לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות בשנת 2005. האו"ם ורבות מארצות העולם הציבו לעצמם כיעד מרכזי את חובת הנגישות והיא נכללת באמנה הבינלאומית בדבר זכויות אנשים עם מוגבלות. מדינת ישראל חתמה על אמנת האו"ם בשנת 2007. דינים בנוגע לסידורים מיוחדים לנכים במבני ציבור ולנגישות הזירה הציבורית לאנשים עם מוגבלות קיימים בישראל משנת 1972, עוד בטרם נחקק חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות. הדינים נועדו להבטיח בין היתר:

- תשתית בנויה נאותה לניידות עצמאית ברחוב ובתוך מבני ציבור של אנשים הנעזרים במכשירים שונים לניידות;
- כניסה אל מקומות שבהם ניתן שירות לקהל הרחב, כמו מוסדות חינוך ותרבות, בתי-מסחר ועינוגים, מתקני נופש ופנאי;
- חניית נכים, מקום להעלאה והורדה של נוסעים נכים;
- בתי-שימוש ציבוריים נגישים.

המתכננים ומערכת בקרת הבניה לא הקפידו במשך השנים על יישום הוראות אלה. מספר תביעות משפטיות שהוגשו בתקופה זו ביקשו לאכוף את תפיסת השוויון ואת יישום הוראות דיני התכנון על יזמי בניה ועל רשויות מקומיות. המקרה שחולל את השינוי ביחסו של המשפט הישראלי לאנשים עם מוגבלות היה עתירתו של הנער שחר בוצר לבג"ץ נגד הרשות המקומית מכבים-רעות בשנת 1993³. עילת התביעה הייתה תכנון "שאינו מכבד את הבריות", והיא כללה דרישה מהרשות המקומית לבצע התאמות נגישות בבית-הספר שבו למד הנער. במבנה בוצעו סידורים לנכים כפי שנדרשו בתקנות התכנון והבניה, אבל מבלי לקחת בחשבון השימוש בהם צריך לאפשר לנער התנהלות עצמאית ומכובדת ככל תלמיד אחר בבית-הספר. בכך ניטל מסידורים אלה טעמם. בג"ץ קיבל את העתירה בנימוק שיש לפרש את החוק וליישם אותו ברוח עקרון השוויון. במקביל לדיון בעתירתו של בוצר החלה המהפכה החקיקתית שבמרכזה חקיקת חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח-1998.

בג"צ 7081/93 – שחר בוצר נ' מועצה מקומית "מכבים-רעות", פ"ד נ (1) 19

"הנכה הוא אדם שווה זכויות. אין הוא מצוי מחוץ לחברה או בשוליה. הוא חבר רגיל בחברה בה הוא חי. מטרת ההסדרים אינה להיטיב עימו בבדידותו אלא לשלבו – תוך שימוש לעיתים בהעדפה מתקנת – במרקם הרגיל של חיי החברה."
מתוך פס"ד בוצר, דברי נשיא בית-המשפט העליון אהרון ברק

בפרק זה נסקור את החקיקה המקיפה בתחום שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות בכלל ונגישות בפרט. נסקור חקיקה בת-תוקף כיום ואת מבנה ותהליך חקיקת המשנה בהתהוות.

2.1 חקיקה ראשית וחקיקת משנה בנות-תוקף

הדינים שנוגעים בצורה ישירה לנגישות נחלקים לכמה קבוצות:

- דיני תכנון ובניה;
- דיני שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות;
- דיני רשויות מקומיות;
- תקנים לנגישות;
- הנחיות תכנון ונוהלי עבודה של משרדי הממשלה השונים.

טבלת דינים, הנחיות ונהלים בני-תוקף הרלוונטיים ליישום הנגישות ברשויות המקומיות

תחום	החקיקה
שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות	חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח-1998
	תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (הסדרת נגישות לשירותי תחבורה ציבורית), התשס"ג-2003
	תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (מורשים לנגישות מבנים תשתיות וסביבה), התשס"ז-2007
	תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (מורשים לנגישות השירות), התשס"ז-2007
	תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לאתר), התשס"ח-2008
תכנון ובניה	חוק התכנון והבניה התשכ"ה-1965, סעיף 151: סטייה מתוכנית, פרק ה': סעיפים 158 א' פרק ה' 1 – סידורים לנכים בבניינים ציבוריים: סעיפים 158 ב' עד 158 ו' פרק ה' 1 א – נגישות לאנשים עם מוגבלות: 158 ו' 1 – 158 ו' 4
	תקנות התכנון והבניה, (בקשה להיתר, תנאים ואגרות) התש"ל-1970: תקנה 17, התוספת השנייה: סעיף 3.71 – מבנה כבש המוביל לכניסה לבניין; סימן ט': סעיף 3.100 ואילך – התקנת מעלית ומעלון בבניין קיים; חלק ח'- התקנת סידורים מיוחדים לנכים בבניין ציבורי סעיפים 8.01-8.27;

תחום	החיקוק
	חלק ח' 1 סעיפים 8.239-8.30 חלק כ"א, בריכות שחיה
	תקנות התכנון והבניה (היתר לעבודה מצומצמת) התשס"ג-2003
רישוי עסקים	חוק רישוי עסקים, תשכ"ח-1968, סעיפים 8 ב', 8 ג' (חובה להפעיל מורשה נגישות מטעם הרשות)
	צו רישוי עסקים (עסקים טעוני רישוי), התשנ"ה-1995
	חוק הסדרת מקומות-רחצה, תשכ"ד-1964 (חובה להסדיר סידורי נגישות)
	תקנות הסדרת מקומות רחצה (בטיחות בבריכות שחיה), התשס"ד-2004 (כולל דרישה לסידורי נגישות)
דרכים ותשתיות	חוק הרשויות המקומיות (סידורים לנכים), התשמ"ח-1988 (הנמכות מדרכה)
חניה	חוק חניה לנכים, התשנ"ד-1993 [על כל תיקוניו]
	תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (עדיפות במקומות חניה במקום העבודה), התשס"ב-2001
מקומות רחצה	תקנות הסדרת מקומות רחצה (בטיחות בבריכות שחיה), התשס"ד-2004 חוק הסדרת מקומות-רחצה, תשכ"ד-1964 צו איסור נהיגה ברכב בחוף הים (נגישות לנכים), התשנ"ז-1997
שרותי בזק	תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (נגישות לשירותי בזק ולמתקני בזק), התשס"ט-2009
בחירות	חוק הבחירות לכנסת [נוסח משולב], התשכ"ט-1969: סעיף 68 א' – הצבעת אנשים המוגבלים בניידות
	חוק הרשויות המקומיות (בחירות), התשכ"ה-1965: סעיף 31 א' – הצבעת אנשים המוגבלים בניידות
תעבורה	פקודת התעבורה [נוסח חדש]: סעיף 1א71 – נסיעת נכים בנתיב שיועד לתחבורה ציבורית
	תקנות התעבורה, התשכ"א-1961: סעיפים 1, 39ח-39א – נהיגה בקלנועית (עיקרי הדברים: הסדרת הנסיעה בקלנועית שהיא רכב מנועי, אך נעה בעיקר על מדרכות)
	תקנות הסעה בטיחותית לילדים נכים (כללים ומבחנים לזכאות להסעה ולליווי), התשנ"ה-1995
	חוק הסעה בטיחותית לילדים ולפעוטות עם מוגבלות, התשנ"ד-1994

הנחיות תכנון ונהלים רשמיים מעמד סטטוטורי של משרדי הממשלה הכוללים הפניה לת"י 1918

תחום	הנחיה
תכנון רחובות	הנחיות לתכנון רחובות בערים, משרד התחבורה והבטיחות בדרכים, משרד השיכון, 2007
מתקני תברואה	הוראות למתקני תברואה (הל"ת), תיקון 2007
נגישות מבני חינוך	נוהל משרד החינוך לבקשת סיוע להנגשת בית-ספר שבו תלמיד או הורה עם מוגבלות, חוזר מנכ"ל 2005

2.2 מהות חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח-1998

חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח-1998 (להלן חוק השוויון) נחלק למספר פרקים: פרקי מבוא, פרק התעסוקה, פרק שירותי התחבורה הציבורית, פרק הנגישות – מקום ציבורי ושירות ציבורי (הפרק שבו אנו עוסקים) ופרק העוסק בהקמת נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות ובהגדרת תפקידה וסמכויותיה. מטרת החוק:

"חוק זה מטרתו להגן על כבודו וחירותו של אדם עם מוגבלות, ולעגן את זכותו להשתתפות שוויונית ופעילה בחברה בכל תחומי החיים, וכן לתת מענה הולם לצרכיו המיוחדים באופן שיאפשר לו לחיות את חייו בעצמאות מרבית, בפרטיות ובכבוד, תוך מיצוי מלוא יכולתו."

חוק השוויון מושתת על תפיסת זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות כחלק מזכויות האדם.

עמודי התווך של החוק הם:

- איסור הפליה על רקע מוגבלות;
- הזכות לשוויון הזדמנויות;
- הזכות להשתתפות בקבלת החלטות בעניינים הנוגעים לו עצמו;
- הזכות להשתתפות פעילה בקהילה בכל תחומי החיים;
- הזכות לקבלת שירותים איכותיים, נגישים וזמינים במסגרת השירותים הניתנים לכלל;
- הזכות לנגישות ולהתאמות.

2.3 מבנה חוק השוויון

פרק התעסוקה

פרק התעסוקה קובע כי אסור להפלות אדם בגלל מוגבלותו בקבלה לעבודה, בתנאי עבודה, בקידום בעבודה, בפיתורין וכיוצא באלה, ובלבד שהוא כשיר לתפקיד. מעביד חייב להתאים את מקום העבודה ואת דרישות התפקיד לעובד או למועמד לעבודה שהוא אדם עם מוגבלות, אם אין בכך כדי להטיל על המעביד נטל כבד מדי.

בנוסף חלה על הרשויות המקומיות חובה לייצוג הולם של אנשים עם מוגבלות, שמשמעותה חובה להעדיף בקבלה לעבודה ובקדום מועמד עם מוגבלות בעל כישורים זהים למועמד אחר.

פרק שירותי תחבורה ציבורית

פרק התחבורה הציבורית קובע את זכותו של אדם עם מוגבלות לשירותי תחבורה נגישים ומותאמים לצרכיו, בכלל זה: אוטובוסים בקווים עירוניים, רכבות, מטוסים וכלי-שיט. תקנות הסדרת נגישות לסידורי תחבורה ציבורית מטילות על הרשות המקומית את האחריות להנגשה הפיזית תחנות האוטובוס של קוים עירוניים.

פרק הנגישות – מקום ציבורי ושירות ציבורי

פרק הנגישות מגדיר את החובה להנגיש כל מקום שפתוח לציבור וכל שירות שניתן לציבור לאנשים עם כל סוגי המוגבלות. החובה חלה על מקום, שירות או מוצר ציבורי, בין אם הוא נועד למטרות רווח ובין אם לאו. בנוסף הוא קובע חובה להנגיש בנייני מגורים חדשים ומקומות עבודה חדשים. נדון בפרק הנגישות בהרחבה בסעיף הבא.

נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות

החוק קבע הקמה של נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, גוף ייעודי ועצמאי הפועל במסגרת הממשלה ובמימונה (במשרד המשפטים), לקידום זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות ולאכיפת הוראותיו של חוק השוויון. בצד הנציבות פועלת ועדה מייעצת.

2.4 עיקרי פרק הנגישות בחוק השוויון

כדי להבטיח נשיאה באחריות ויישום של החקיקה והתקנות הגדיר המחוקק את המקומות והשירותים החייבים בנגישות, את האחריות האישית על ביצוע הנגישות, אנשי מקצוע אחראים, לוחות זמנים, מנגנוני יישום ומנגנוני אכיפה. החוק מגדיר נגישות כך:

"נגישות" – אפשרות הגעה למקום, תנועה והתמצאות בו, שימוש והנאה משירות, קבלת מידע הניתן או המופק במסגרת מקום או שירות או בקשר אליהם, שימוש במתקניהם והשתתפות בתכניות ובפעילויות המתקיימות בהם, והכול באופן שוויוני, מכובד, עצמאי ובטיחותי.

תקנות חוק השוויון

המחוקק קבע את הצורך בחקיקת משנה (תקנות) כדי להפוך את ההגדרות הכלליות לשימות, עבור כל אחד מהתחומים הכלליים: נגישות מבנים, תשתיות וסביבה ונגישות השירות. כמו כן, כל אחד מהשרים הבאים אחראי לכתיבת תקנות פרטניות לתחום: שר המשפטים, שר החינוך, שר הפנים, שר התחבורה, שר הביטחון, שר הבריאות, שר התקשורת ושר התמ"ת. מלאכת כתיבת התקנות בעיצומה. בנוסף לתקנות בתוקף הנמצאות בטבלה לעיל, נמצאות בהכנה טיוטות התקנות הבאות:

- **תקנות נגישות דרכים צמתים ומדרכות** – תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (דרכים – נגישות) התשס"ח-2008;
- **תקנות התאמות נגישות למקום ציבורי שאינו בניין**, (שטחים פתוחים מוסדרים כגון: בתי על מין, מתחמי נופש ופנאי, מגרשי ספורט וכיו"ב) – תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות למקום ציבורי שאינו בניין) התשס"ח-2008;
- **תקנות התאמות נגישות למקומות ציבוריים קיימים**, (נגישות בניינים קיימים) תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות למקומות ציבוריים קיימים), התשס"ח-2008;
- **תקנות התאמות נגישות לשירות (נגישות שירות שניתן לציבור)** – תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לשירות) התשס"ח-2008;
- **תקנות התאמות נגישות במוסדות חינוך קיימים** – תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות במוסדות חינוך קיימים), התשס"ח-2008;
- **תקנות נגישות פרטנית לתלמיד ולהורה** – תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (נגישות פרטנית לתלמיד ולהורה), התשס"ח-2008;
- **תקנות נגישות בבריאות** – תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (נגישות שירותי בריאות) התשס"ח-2008;
- **תקנות נגישות לשירותי חירום**. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (נגישות לשירותי חירום והתגוננות אזרחי) התשס"ח-2008.

מקומות החייבים בנגישות

המקומות החייבים בנגישות הם כל המקומות (או חלקים מהמקומות) הן חדשים והן קיימים, העומדים לשימושו של כלל הציבור. כדי להסיר ספק בדבר רוחב היריעה של המקומות הציבוריים החייבים בנגישות, החוק מפרט את המקומות החייבים בנגישות ברשימה המובאת בתוספת הראשונה לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (תיקון מס' 2) התשס"ה-2005. לתשומת לבכם, רשימת המקומות והשירותים אינה רשימה סגורה. כל סעיף ברשימה מסתיים בהגדרה רחבה המתייחסת למהות המקום או השירות. בנוסף לכך, החוק מסמך את שר המשפטים להוסיף לרשימה זו מקומות ושירותים נוספים בצו ללא הליך חקיקה מורכב.

טבלת מהות השימוש במקום החייב בהנגשה. הטבלה כוללת מספר דוגמאות מייצגות⁴

מהות השימוש במקום	דוגמאות למקומות
משרד של גוף ציבורי	משרדי המועצה המקומית/העירייה, אולם המועצה, לשכת ראש הרשות, /אגף החינוך / אגף הגביה, לשכת רווחה
התכנסות	אולם שמחות, מרכז קהילתי
התעמלות ופנאי	מתקן ספורט, אולם ספורט, ברכת-שחייה
שירותים ייחודיים	בית-שימוש ציבורי, בנק, מקלט ציבורי, מרכז אינטרנט
שירותי בריאות	מרפאה, תחנה לאם וילד, תחנת מגן דוד אדום
שירותי בריאות לבעלי-חיים	בית-חולים לבעלי-חיים, מרפאה לבעלי-חיים
שירותי אירוח ולינה	בית-מלון, אכסניה, בית-הארוחה
חוק וסדר	בית-משפט, בית-דין, בית-סוהר, תחנת משטרה
חינוך והשכלה	מעון או גן לילדים, בית-ספר, מוסד על-תיכוני להשכלה
בית-עלמין	בית-הספד, אנדרטה, חלקות קבורה
מופעים ובידור	בית-קולנוע, אולם מופעים, דיסקוטק
שירותי דת	בית-תפילה, מקווה
תרבות ואמנות	גלריה, מוזיאון, ספרייה, אולם מופעים, בית קולנוע
נופש ופנאי	גן-חיות, גן-שעשועים, פארק
אולפן הקלטות	אולפן רדיו, טלוויזיה
תחבורה ציבורית	מסוף תחבורה, נמל, תחנות אוטובוסים מוניות ורכבת
הסעדה (מזון ומשקאות)	מסעדה, בית-קפה, חדר-אוכל של מוסד ציבורי
לינה לתקופות קצובות	מעון לתלמידים או לעובדים, מעונות מרפא
מקום למבקרים	אתר היסטורי, מרכז מבקרים, שמורת-טבע

⁴לנוסח המלא – התוספת הראשונה לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות תשנ"ח-1998

חנות	קיוסק, סופרמרקט, חנות כלבו, קניון, שוק
שירותי רווחה או שירות טיפולי	בית-תמחוי, מעון או מקלט לנשים מוכות, מרכז תעסוקה ופנאי או מקום מגורים לאנשים עם מוגבלות, מרכז או מקום מגורים לילדים או לקשישים
קלפי	קלפי לבחירות ארציות ומקומיות

שירותים החייבים בנגישות

השירותים החייבים בנגישות הם שירותים הניתנים לכלל הציבור על-ידי גוף ציבורי או שירותים כאלה הניתנים במקום ציבורי. לדוגמה: בניין מסחרי בבעלות פרטית ייחשב למקום ציבורי כי הוא פתוח לכלל הציבור. לפיכך חובה להנגיש את השירותים הניתנים בו. החוק מפרט את השירותים החייבים בנגישות ברשימה המובאת בתוספת השנייה לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח-1998.

מהות השירות
שירות בריאות
שירות בידור
שירות חינוך, השכלה או פנאי
שירות רווחה
שירות ספורט
שירות תיירות
שירות תחבורה
שירות תרבות
שירות הארחה
שירות מסחר
שירות דת
שירות אנרגיה
שירות בזק (טלקומוניקציה)
שירות בנקאות, אשראי, ביטוח, פנסיה או כל שירות פיננסי

מי נושא באחריות לנגישות?

המחוקק אינו מסתפק בהגדרת המקומות והשירותים החייבים בנגישות, אלא מטיל **אחריות אישית** גם על הבעלים של המקום הציבורי או נותן השירות, וגם על האחראי או המנהל (באופן ישיר או עקיף) להנגשת המקומות והשירותים.

"מי שאחראי למקום ציבורי [...] יבצע התאמות נגישות לאנשים עם מוגבלות לפי סימן זה או לפי הוראות הנגישות לפי חוק התכנון והבניה, לפי העניין, וידאג לאחזקתן התקינה של התאמות אלה" (חוק השוויון, סעיף 19 ח(ב)).

"נעשתה עוולה כאמור בסעיף 19 נא על ידי תאגיד [לענייננו: רשות מקומית], יהיה אדם אחראי גם הוא לעוולה, אם היה אותה שעה מנהל פעיל ראשי בתאגיד, מנהל פעיל בתאגיד הקשור לנושא העוולה [...] או עובד בכיר האחראי לתחום שבו נעשתה העוולה, אלא אם כן הוכיח שניים אלה:
(1) העוולה נעשתה שלא בידיעתו;
(2) הוא נקט אמצעים סבירים בנסיבות העניין כדי למנוע את העוולה."
(חוק השוויון סעיף 19 נב)

מי נושא במימון פעולות הנגישות?

ככלל, מי שאחראי למקום ציבורי יבצע התאמות נגישות ויהיה אחראי לאחזקתן. אחראי שהוא בעלים של המקום חייב לשאת בנטל מימון התאמות שביצוען מחייב היתר בניה (התקנת מעלית, בניית כבש וכיוצא באלה), ואילו אחראי שהוא שוכר של מקום חייב לשאת בנטל מימון ביצוע ההתאמות האחרות (כגון התקנת שילוט והצבת ריהוט מתאים). (סעיף 19 ח(ב) בחוק).

שימו לב – החוק אינו מאפשר לרשויות הציבוריות, ובכלל זה לרשויות המקומיות, לקבל הקלות והפחתות לביצוע חובת הנגישות, בשל עלות ההתאמות, למעט במקרה קיצוני שבו תוכיח הרשות הנציב כי עלות התאמה מסוימת תביא אותה להתמוטטות כלכלית. במקרה זה, רק הנציב מוסמך לקבוע את הפטור והוא רשאי לחייב את הרשות בביצוע התאמות חלופיות.

לוחות זמנים לביצוע ההנגשה – החלה הדרגתית

המחוקק מקל את המעמסה הכלכלית על החייבים בנגישות ע"י האפשרות לבצע **החלה הדרגתית של ביצוע התאמות הנגישות ופורש אותה על פני מספר שנים**, במנות מוגדרות בכל שנה. התקנות מפרטות איזה חלק מהמבנים, מהסביבה ומהשירותים חייב בנגישות, בכל שנה, עד שנת היעד הסופית.

ההחלה הדרגתית מאפשרת לחייבים בנגישות לתכנן את ביצוע ההתאמות כך שלפחות חלקן ישתלבו בתכניות הבינוי והפיתוח שלהם. לדוגמה, שילוב ביצוע התאמות נגישות ברחוב או בניין במהלך שיפוץ כללי שמתוכנן ממילא בעוד מספר שנים יחסוך משאבים רבים.

תקנות הנגישות יחייבו גם ביצוע של בדיקות נגישות ותכנית פעולה לביצוע של התאמות הנגישות תוך פרק זמן קצוב.

לוח זמנים כללי לביצוע התאמות נגישות של מקום או שירות ציבורי:

- ברשויות הציבוריות – ביצוע הדרגתי מדי שנה שיסתיים עד לסוף שנת 2018, כמפורט בחקיקה ובתקנות;
- במגזר הפרטי – ביצוע הדרגתי מדי שנה שיסתיים עד לסוף שנת 2012, כמפורט בחקיקה ובתקנות.

לוח זמנים להנגשת מקום או שירות ציבורי שבאחריות רשות מקומית

מועד סיום ההנגשה	חייב בנגישות
א. מדרכות וצמתים – אמור היה להסתיים בשנת 1993 לפי חוק הרשויות המקומיות (סידורים לנכים) התשמ"ח 1988 ב. דרישות משלימות להנגשת מדרכות, צמתים וכל מקום אחר שיש בו זכות מעבר לציבור – בהחלה הדרגתית רב-שנתית עד ל-1/11/2018	מדרכות, צמתים וכל מקום אחר שיש בו זכות מעבר לציבור
בהחלה הדרגתית רב-שנתית עד ל-2014 (עד שנת 2009 חובה להנגיש 50% מכלל התחנות הקיימות וכן כל התחנות שהוצבו החל משנת 2004).	תחנות אוטובוסים, מערכת הסעת המונים וסביבתן הקרובה
בהחלה הדרגתית רב-שנתית עד ל-1/11/2018	מקומות שאינם בניינים ⁵
א. מבני ציבור שניבנו אחרי שנת 1972 – אמור להיות נגיש על פי הדרישות בחלק ח' של תקנות התכנון והבניה. ב. דרישות משלימות למבנים קיימים – בהחלה הדרגתית רב-שנתית עד ל-1/11/2018	מבני ציבור
עד למועד הרשמי של הבחירות הקרובות לכנסת – נובמבר 2010.	מקומות להצבת קלפיות
בהחלה הדרגתית רב-שנתית עד ל-1/5/2019	מערכת החינוך המוכרת והרשמית (12 שנות לימוד) נגישות פרטנית לתלמיד ולהורה עם; מוגבלות
מידי	נגישות בריכות שחיה
מידי	נגישות השירות
בהחלה הדרגתית, בפרישה המוגדרת בתקנות, עד ל-1/11/2018	

⁵מקומות שאינם בניינים – פארקים, גני-שעשועים, אתרי נופש וספורט, בתי-עלמין וכיוצא באלה

מנגנוני האכיפה

המחוקק הגדיר שלושה מנגנונים של אכיפה לחוק השוויון. נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות אחראית לאכוף את החוק ומוסמכת לבצע את שלושת סוגי האכיפה. מטה האכיפה ממקם בנציבות ומרכז את פעילות המערך על שלוחותיו במחוזות. יחידת הפיקוח כוללת מפקחים בתחום נגישות מבנים, תשתיות וסביבה ובתחום נגישות השירות.

1. **אכיפה מנהלית** – בסמכות מערך הפקחים של הנציבות להוציא "צו נגישות" למקום או לשירות, שבו פירוט התאמות שיש לבצע ולוח זמנים לביצוען. במקרים של הפרת חוק התכנון והבניה מוסמכת הנציבות לפעול נגד הרשות המקומית.
2. **אכיפה פלילית** – הפרה של צו הנגישות תגרור הגשה של כתב אישום פלילי (על כל המשתמע מכך) וסנקציות הכוללות קנס מתמשך לכל יום שבו נמשכת ההפרה. יש לזכור שהחלת סנקציות תהיה גם כנגד נושא המשרה הבכיר (מנכ"ל, מהנדס העיר וכדומה), זאת בשל העיקרון שאומץ בחוק כי קיימת אחריות אישית על הדרג הניהולי.
3. **אכיפה אזרחית** – אדם עם מוגבלות רשאי לתבוע את החייבים בנגישות על הפרה של חובת הנגישות. בית-המשפט רשאי לפסוק לתבוע פיצוי בסכום של עד 50,000 ₪ ללא צורך בהוכחת נזק. הנציבות מוסמכת לייצג את האדם בהליכי התביעה. במקביל רשאי אדם עם מוגבלות, הנציבות או ארגון להגיש תובענה ייצוגית במקרים שבהם מתעוררת שאלה מהותית הנוגעת להפרת חובות הנגישות.

מנגנוני בקרת תכנון וביצוע

1. **בקרה ופיקוח בהליכי רישוי ובניה** – לגבי מבנים חדשים קיימת סמכות אכיפה מקבילה גם לפקחי הרשות המקומית מכוח חוק התכנון והבניה ותקנותיו. לשם כך על הרשות לפנות לנציב שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות ולבקש שיסימך אדם מבין עובדי הרשות המקומית להוציא צווים. מטבע הדברים, בטרם הסמכתם, יהיו הפקחים חייבים לקבל הכשרה מתאימה.
2. **היתר בניה** – הפעלת מערך בקרה ופיקוח המובנה בתהליך הנדרש בחוק להיתר בניה, אישור חיבור לתשתיות ותעודת גמר (טופס 4) המותנה בקבלת חוות-דעת של מורשי נגישות מתו"ס.
3. **רישיון לעסק** – מחייב את הרשויות המקומיות להעסיק מטעמן מורשי נגישות מתו"ס וכן מורשה נגישות שירות שיבדקו קיום נגישות כתנאי למתן רישיון עסק.

אנשי מקצוע בעלי סמכויות מתוקף החוק

חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות מגדיר שלושה בעלי-תפקידים שסייעו ליישום החוק:

מורשי נגישות מתו"ס ומורשי נגישות שירות

מורשי הנגישות הם אנשי מקצוע בתחום, שעברו הכשרה מקצועית בתחום הנגישות, עמדו בבחינות והוסמכו על-ידי משרד התמ"ת⁶. תפקידם המרכזי של מורשי הנגישות הוא להוות מנגנון ביקורת חיצוני לקיום הוראות הנגישות. החוק מגדיר באילו תהליכים יש לערב את מורשה הנגישות ולקבל את חוות-דעתו. עם זאת, מתוקף היותם מומחים בתחום הנגישות, מומלץ להתייעץ עם מורשי הנגישות ולהיעזר בהם מעבר למפורט בחוק, גם בתכנון ובליווי של תהליך ההנגשה ובהטמעתו ברשות המקומית.

ישנם שני סוגים של מורשי נגישות:

מורשי נגישות מבנים, תשתיות וסביבה (מתו"ס) – בעלי-מקצוע מתחום ההנדסה והארכיטקטורה (אדריכלים, מהנדסים או הנדסאים) שעברו הכשרה מקצועית בתחום והוסמכו על-ידי משרד התמ"ת להיות מורשי נגישות מתו"ס.

מורשי נגישות השירות – אנשי-מקצוע מתחום ההנדסה והארכיטקטורה, אנשי-מקצוע מתחום הטיפול והשיקום של אנשים עם מוגבלות (מרפאים בעיסוק, פיזיותרפיסטים, פסיכולוגים, רופאים, אחיות, עובדים סוציאליים, קלינאי תקשורת ואנשי חינוך מיוחד), וכן אנשים בעלי השכלה אקדמית בנגישות, שעברו הכשרה מקצועית בתחום והוסמכו על-ידי משרד התמ"ת להיות מורשי נגישות השירות.

החוק מחייב את הרשות המקומית לבקש חוות-דעת של מורשה נגישות בארבעה תהליכים:

1. חוות-דעת של מורשה נגישות כתנאי לקבלת היתר בניה, תעודת גמר וטופס אכלוס לבניה חדשה – בתיקון לחוק התכנון והבניה נקבע כי לא יינתן היתר, אישור או תעודת גמר אלא במקרה שהתקבלה חוות-דעתו של מורשה נגישות מתו"ס (לאחר התייעצות עם מורשה נגישות השירות). ראו: חוק התכנון והבניה, סעיף 158 ו' 3.
2. חוות-דעת של מורשה נגישות **מטעם הרשות המקומית** כתנאי למתן רישיון עסק ולחידוש רישיון עסק – על פי חוק רישוי עסקים, תיקון מספר 2, סעיפים 8ב' ו-8ג'. תיקון זה מחייב את הרשות המקומית להעסיק מורשה נגישות מתו"ס ומורשה נגישות שירות כעובדים או כקבלנים שלה לצורך מתן חוות-דעת בהליכי רישוי עסקים.

⁶אפשר למצוא את רשימת מורשי נגישות מתו"ס, את רשימת מורשי נגישות השירות ומידע אחר על תחומי עיסוק אלה באתר האינטרנט של נציבות השוויון, בלחיצה על הקישור: מורשי נגישות.

3. **חוות-דעת על תכנית הנגשה** – חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות והתקנות הנלוות אליו מחייבים ביצוע של תכנית הנגשה בתחומים מסוימים. התכנית מחייבת התייעצות וקבלת חוות-דעת של מורשה נגישות מתו"ס או מורשה נגישות השירות לפי הפירוט הבא:

תחום תכנית ההנגשה	המוסמך
בריאות	מורשה נגישות מתו"ס + מורשה נגישות השירות
מוסדות חינוך והשכלה על-תיכונית	מורשה נגישות מתו"ס + מורשה נגישות השירות
דרכים	מורשה נגישות מתו"ס
שירותי שעת-חירום	מורשה נגישות השירות
נגישות לשירות ברשויות ציבוריות	מורשה נגישות השירות
נגישות עסקים ואירועים רבי-משתתפים	מורשה נגישות מתו"ס + מורשה נגישות השירות
תכנית הדרכה לנגישות השירות	מורשה נגישות השירות

4. קביעת פטורים והפחתות פרטניים בשל אי-יתכנות הנדסית – נדרשת חוות-דעת של מורשה נגישות מתו"ס.

רכזי נגישות

על הרשות המקומית למנות רכז נגישות מקרב העובדים. החוק מגדיר את רכז הנגישות כאדם הבקיא ככל האפשר בתחום הנגישות לאנשים עם מוגבלות. אם הדבר אפשרי, רצוי למנות עובד שהוא אדם עם מוגבלות בעצמו.

הגדרת התפקיד של רכזי הנגישות על-פי החוק:

- מסירת מידע לציבור על נגישותו של השירות הציבורי או על נגישות המקום שבו הוא ניתן;
- מתן ייעוץ והדרכה למעביד בדבר חובותיו של השירות הציבורי בעניין הנגישות.

3. נגישות הלכה למעשה

בפרק זה נסביר את עקרונות הנגישות ואת מרכיבי הנגישות הנדרשת בכל אחד מארבעת התחומים: מבנים, תשתיות, סביבה, שירות ומידע. לפניכם סקירה של המרכיבים. שימו לב –סקירה זו היא סקירה כללית בלבד, המצביעה על נושאים מרכזיים בכל תחום ומספקת פירוט חלקי של מרכיביהם. הפרוט המלא מצוי בחקיקה.

3.1 עקרונות כלליים להנגשה

בבואנו לבצע הנגשה של מקום ושירות עלינו להקפיד על העקרונות הבאים:

1. **עקרון הרצף** – יש להבטיח אפשרות לביצוע רצף של פעולות בזו אחר זו. לדוגמה: כניסה לחניון, חניה בחניית נכים, מעבר מחניית הנכים לפנים הבניין, מעלית נגישה, שלטי הכוונה מהמעלית לעמדת המודיעין הנגישה, הפניה לנותן השירות הרלוונטי, מעבר נוח מעמדת המודיעין לעמדת נותן השירות, מערכת הקצאת תורים נגישה, אזור המתנה נגיש, אספקת שירות נגיש וכולי'. יש להבין כי נתק אחד ברצף הפעולות עלול למנוע את ביצוע הפעולות הנדרשות.
2. **עקרון ההכלה (Inclusion Principle)** – השירות צריך להינתן לאנשים עם מוגבלות כחלק מהשירות הניתן לכלל האנשים וללא הפרדה.
3. **עקרון הגמישות ואספקת התאמות זמינות** – כיוון שקיימת שונות גבוהה בצרכים המיוחדים של אנשים ובמצבים שהם נקלעים אליהם, יש לספק **התאמות** לאמצעי הגעה, התניידות וקבלת שירות. על ההתאמות להיות מגוונות וגמישות, כך שיתאימו למגוון הצרכים. כך למשל על הרשות להצטייד במכשור מתאים להגברת שמע במקרים מסוימים, כך שאדם עם מוגבלות שמיעה יוכל לקבל את השירות באופן מכובד. במקרים אחרים ההתאמה תהיה בהזמנת תרגום לשפת סימנים וכיו"ב.
4. **הבטחת נגישות בתקופת המעבר עד השלמת הביצוע המלא של התאמות הנגישות** – תהליך יישום החוק הוא תהליך מדורג שיארך מספר שנים. לכן יש לספק **חלופות בתקופת הביניים**, עד לסיום ההנגשה באופן מלא. לדוגמה – בבניין שאין בו מעלית ושניתן בו שירות לציבור בכמה קומות, יש להקצות שטח לנציג שירות בקומה הנגישה כדי שיטפל בפניות של לקוחות שאינם יכולים לטפס במדרגות.

3.2 נגישות מבנים

מטרה: אפשרות להתמצא, לנוע ולהשתמש במתקנים שבמבנה באופן שוויוני, מכובד, עצמאי ובטיחותי. סידורי הנגישות יעמדו בכללים שנקבעו בתקן ישראל 1918.

1. **נגישות למבנה וממנו** – לפחות דרך עיקרית אחת למבנה וממנו תהיה נגישה: ללא מדרגות, בשיפוע מתון, עם מאחזייד כנדרש, פנויה ממכשולים, מרוצפת בריצוף קשיח, אחיד, נטול גבשושיות ומונע החלקה, ורחבה די הצורך כדי לאפשר תנועה בטוחה. במקרים מסוימים הדרך תלווה בסימן מוביל לטובת אנשים עם לקות ראייה.

2. **דלתות, פתחים ושערים** – הדלת הראשית למבנה תאפשר לכל האנשים להיכנס ולצאת דרכה. סידורי הנגישות יאפשרו פתחים רחבים, מרחב תמרון לפני כל דלת, פתיחה וסגירה של דלתות ללא מאמץ פיזי רב.
3. **כבשים (רמפות) המקשרים בין מפלסים** – הכבשים יהיו בשיפוע מתון (5%-8%) המאפשר עלייה וירידה באופן עצמאי, ללא חשש הידרדרות או נפילה. כבש ארוך יפוצל למספר כבשים שביניהם יפרידו משטחי ביניים המאפשרים מנוחה. הכבש יכלול מאחזייד משני צדיו.
4. **מסדרונות** – מאפשרים מרחב תנועה רצופה וחופשית ממכשולים, כולל פנייה ומעבר לפתחים ומעברים המסתעפים מהם.
5. **מעליות** – מעליות נגישות על פי ת"י 2481 חלק 70, במידות נוחות לאדם בכיסא-גלגלים עם מלווה, עם מאחזייד, לחצנים עם מידע מובלט, שילוט באותיות גדולות וברורות וכריזה קולית.
6. **חניית נכים** – מספר מקומות חניה נגישים על-פי המפורט בתקנות התכנון והבניה, מיקום החניות לבעלי תג נכה בקרבת הכניסות הנגישות לבניין או למעלית, מעבר נגיש מהחניה לבניין ושילוט תקני.
7. **מדרגות** – מאחזייד רציף משני עברי גרם-המדרגות ולכל אורכו, מאחזייד במשטחי הביניים, סימוני אזהרה עבור לקויי-ראייה.
8. **שילוט הכוונה** – שילוט מהכניסה למבנה ועד לנקודות הפעילות העיקריות. בנוסף שילוט הכוונה ליציאה מהמבנה, חדרי שירותים, מעליות ומדרגות.
9. **ריצוף** – ריצוף מחומר קשיח בחספוס עדין בכדי לאפשר תנועה נוחה ולמנוע החלקה.
10. **שירותי נכים** – תאי שירותי נכים והגישה אליהם יותאמו לתקנות – גודל התא ומבנהו, דלת התא ואופן פתיחתה, מאחזייד, כיורי רחצה שמתחתם משטח פנוי המאפשר גישה עם כיסא-גלגלים וכיוצא באלה.
11. **מערכות התראה ואזעקה** – אותות התראה ואזעקה שמיעתיים וחזותיים.
12. **מרחב מוגן** – מרחב מוגן נגיש שאדם עם מוגבלות יכול להיכנס לתוכו במהירות המתבקשת ולהשתמש במתקניו.
13. **אקוסטיקה ומערכות שמע** – התקנת סידורים אקוסטיים ומערכות שמע באולמות התכנסות, חדרי ישיבות מרכזיים, ועמדות שירות קהל.
14. **ריהוט** – ריהוט המאפשר לאנשים בעלי מידות גוף שונות ויכולת תפקוד מופחתת שימוש נוח ולפי תקנות נגישות השירות.

3.3 נגישות תשתיות

מטרה: אפשרות הגעה ממקום למקום באופן חופשי ובטיחותי, עיצוב סביבת הרחוב בהתאמה לדרישות תקן ישראל 1918.

1. **מדרכה** – רצועת הליכה רחבה, נוחה ובטוחה די הצורך למעבר חופשי של אנשים שנעזרים במכשירי ניידות כגון: עגלת פעוטות, הליכון, כיסא-גלגלים או קלנועית, או שהם לקויי-ראייה, או שיש להם קושי להישמר מפני נפילה מכל סיבה אחרת. רצועת הליכה פנויה ממכשולים לטובת אנשים עם לקות ראייה. בשולי רצועת ההליכה תוכשר רצועת מתקנים שבה יוצבו תמרורים, עצים, ספסלים, אשפתונים וכיו"ב. שולי רצועת ההליכה יובחנו בגוון נוגד ומרקם נוגד לרצועת המתקנים.

2. **צמתים** – חוק הרשויות המקומיות (סידורים לנכים) התשמ"ח-1988 מחייב את הרשויות המקומיות לבצע הנמכות מדרכה כדי לאפשר לאנשים שמתניידים באמצעות כיסאות-גלגלים לעלות ולרדת מן המדרכה בצורה חלקה וללא חשש נפילה. עקרון זה אומץ גם בחוק השוויון, ונוספה הדרישה להתקנת אמצעי-עזר לחציית כבישים בטוחה עבור לקויי-ראייה ואנשים עם לקויות אינטלקטואליות (כגון משטח אזהרה מישושי ורמזורי שמע מתקתקים).
3. **תחנת האוטובוס** – הנגשת התחנה הינה באחריות הרשות המקומית. יש לדאוג לסימון רחבת היערכות לפתיחת כבש מאוטובוס, כך שיתאפשר התמרון הנדרש לעלייה ולירידה בכיסא-גלגלים, מקום להמתנה עם כיסא-גלגלים, מושבים מותאמים לאנשים עם מוגבלות, השוואת גובה המפלס של רצפת תחנת האוטובוס למפלס המדרכה שסביבה, שילוט ותאורה נגישים ללקויי ראייה. התחנה תמוקם כך שיתאפשר מעבר עם כיסאות-גלגלים סביבה. הכול לפי הוראות תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (הסדרת נגישות לשירותי תחבורה ציבורית) התשס"ג-2003.
4. **חניות נכים** – חניות לרכב נכים בחניונים וברחוב, ואזורי הורדה והעלאה של נוסעים עם מוגבלות, יוקמו במקום המאפשר גישה בטוחה ונוחה מהם אל מדרכה סמוכה או אל כניסה למבנים סמוכים או אל כל מקום ציבורי אחר. בצד חניית נכים יותקנו הנמכת מדרכה, שילוט מתאים ותאורה טובה. יסופקו חניות נכים במקומות מרכזיים בעיר, וליד מוסדות ציבור יתאים חלק מחניות הנכים לרכב גבוה המשתמש במעלון צד.

3.4 נגישות סביבה

- מטרה: אפשרות התניידות ושימוש במתקנים באתרי פנאי, נופש וספורט, בבתי-עלמין ועוד.**
- סידורי הנגישות יבוצעו לפי תקן ישראל 1918.**
- עיקרון חשוב המוגדר בתקנות אלו הוא הקניית חוויה לאדם עם מוגבלות, הדומה ככל האפשר בטיבה ובאיכותה לזו של מבקר שאין לו מוגבלות.
1. **שטחים ציבוריים פתוחים כגון פארקים, גני-שעשועים וכדומה** – יש לעצב אותם כך שאנשים וילדים עם מוגבלות יוכלו ליהנות מהם באופן בטיחותי, ויוכלו להגיע אל מרבית המתקנים, לפחות אל מתקן אחד מכל סוג.
2. **ברכות-שחייה וחופי-רחצה** – תקנות הסדרת מקומות רחצה (בטיחות בבריכות שחיה) התשס"ד-2004 מחייבות את הרשות המקומית להנגיש את חופי-הרחצה ואת ברכות-השחייה שבתחומה. הכוונה היא לאפשר לאדם עם מוגבלות שימוש מלא ומכובד במתקני המקום, בכלל זה במלתחות ובבתי-שימוש מותאמים. יש לאפשר הגעה לאזורי הפעילות והמנוחה ושהייה בהם, וכן כניסה ויציאה נגישה מהמים. על הרשות המקומית לאכוף את ההוראות בתחום זה במסגרת רישוי עסקים.
3. **מתקני ספורט** – אפשרות השתתפות הן כמשתתף פעיל והן כצופה במגרשים למשחקי כדור ואתלטיקה, באצטדיונים, במסלולי הליכה ואופניים, במתקני נופש פעיל וכיוצא באלה.
4. **בתי-עלמין, אתרי הנצחה ומקומות קדושים** – אפשרות להגיע קרוב לחלקת הקבר, לקחת חלק בטקסים המתקיימים במקום ולצאת מהמקום, הכול ביחד עם הקהל. באתרים רחבי-ידיים יש לאפשר גישה עם רכב ולספק די מקומות ישיבה.

3.5 נגישות השירות

מטרה: קבלת שירות באופן עצמאי ומכובד, במקום ובמועד שבו הוא ניתן לכלל הציבור הדרישה להנגשת השירות לאנשים עם מוגבלות היא לכאורה דרישה חדשנית ומהפכנית, אך למעשה היא קשורה קשר ישיר לאיכות השירות. מרכיבי נגישות השירות הם בראש ובראשונה אדיבות, מודעות, היכרות עם היצע קיים של פתרונות, הגמשת נהלים, וכמו כן הסתייעות באביזרים ובמתקנים, לרבות ריהוט מותאם.

1. **התאמה של המקום שבו ניתן השירות** – יש לתת את הדעת לדברים הבאים: ריהוט, שילוט, עמדות מודיעין, דלפקי שירות, קופות, מכשור לקביעת תורים, תצוגה של תורים, עמדות המתנה, אמצעי הגברה ללקויי שמיעה וכיוצא באלה.
2. **התאמה של נוהלי מתן השירות** כך שיאפשרו מתן מענה הולם לאנשים עם מגוון רחב של מוגבלויות. לדוגמה, תהליך שירות הדורש מעבר בין מספר נותני שרות עלול להכביד על אדם המתקשה בתנועה או בהתמודדות עם תהליך מורכב. במקרים כאלו על הנהלים לקבוע שהפקיד המטפל בפנייה ידאג להעביר את הבקשה לבעלי-התפקידים האחרים וכך יחסוך התרוצצות מהלקוח.
3. **הסברה והדרכת עובדים** – הרשות המקומית תבצע פעולות הדרכה והסברה לעובדיה כמפורט:
 - העובדים ידעו כיצד לספק שירות מותאם לאנשים עם מוגבלות באופן מקצועי ואדיב, תוך שמירה על כבודו ופרטיותו של לקוח (סיוע במילוי טפסים, שימוש בשפה פשוטה וברורה, ליווי אישי ללקוח עם מוגבלות כאשר תהליך קבלת השירות מצריך מעבר בין כמה "תחנות" וכדומה);
 - העובדים ידעו לתפעל אמצעי-עזר ואמצעים חלופיים למתן שירות לאנשים עם מוגבלות (לולאות השראה לכבדי שמיעה, מסרונים, דואר אלקטרוני, פקס).
4. **התאמה של האמצעים למתן השירות והמידע**
 - הפקה של חלופות למידע מודפס: טפסים, דפי מידע אישיים (כגון מצב חשבון), ועלונים בכיתוב מוגדל או מוקלט, או בכתב ברייל, בתיאום עם מקבל השירות;
 - התאמה של אמצעים טכנולוגיים לשימוש אנשים עם מוגבלויות – עמדות מידע ממוחשבות, מערכת לניתוב שיחות טלפון, מכשור לקביעה ולתצוגה של תורים, הנגשה של אתרי אינטרנט בהתאם לסטנדרטים המקובלים בעולם;
 - מתן שירות באמצעים טכנולוגיים כגון פקסימיליה, דואר אלקטרוני ומסרונים (SMS);
 - אספקת מידע בעל-פה לאנשים המתקשים לצרוך מידע כתוב או מוקלט.

חלק ב' תכנית-אב לנגישות – אסטרטגיה ודרכי פעולה

1. מבוא

הנגשת היישוב לאנשים עם מוגבלות היא מהלך אסטרטגי המורכב משני ערוצי פעולה מהותיים: האחד, שינוי התפיסה והחשיבה של הרשות המקומית – נבחרי ציבור, מנהלים, עובדים וספקי שירותים, במטרה לאפשר השתתפות מלאה של אנשים עם מוגבלות בחיים ובזירה הציבורית, והטמעת הוראות חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות בהחלטות, בנהלים ובשיטות העבודה של הרשות המקומית. הערוץ האחר הוא ייזום מהלכים שמטרתם הסרת חסמי נגישות מכל מקום ומכל שירות שבהם הם קיימים.

שני הערוצים הללו נוגעים לארבעת תחומי האחריות של הרשות המקומית כלפי הציבור:

1. **הרשות כבעלים וכיזם** – כל מבני הציבור, הרחובות, השטחים הפתוחים והתשתיות שבתחום הרשות המקומית צריכים להיות נגישים.
2. **הרשות כספק שירותים** – הרשות המקומית מחויבת להנגיש את השירותים שהיא מספקת לכלל הציבור ואת המקומות שבהם הם ניתנים.
3. **הרשות כגוף רישוי ואכיפה** – כגוף האוכף את חוק התכנון והבניה ואת חוק רישוי עסקים ניתנת לרשות המקומית הסמכות לאכוף את החקיקה הנוגעת לנגישות מקומות חדשים וכן עסקים חדשים וקיימים. הפעלת בקרת נגישות בהליכי תכנון ורישוי היא כלי רב-כוח לשינוי.
4. **הרשות כמעסיק** – הרשות המקומית מחויבת להבטיח ייצוג הולם של אנשים עם מוגבלות בין כלל העובדים, ומחויבת לבצע התאמות הנדרשות להם בעבודה.

חובת הנגישות חלה על כל תחומי הפעילות של השלטון המקומי כמעט, ונוגעת לפעילותם של רוב המחלקות והאגפים של הרשות המקומית. הובלת התהליך ויישומו דורשים מנהיגות נחושה ומגויסת להצלחה. לפיכך:

1. הנגשת היישוב צריכה להיות חלק מהתפיסה האסטרטגית הכוללת של הרשות המקומית.
2. ראש הרשות וחברי המועצה יספקו גיבוי מלא להשלכות הארגוניות, הניהוליות, והתקציביות של תהליך ההטמעה וההנגשה.
3. תנאי הכרחי להצלחה הוא מיסוד תיק נגישות מתוקצב שיחזק בידי חבר הנהלה.
4. לתפקיד מוביל התהליך יש למנות את מנכ"ל הרשות או בעל סמכויות רחבות המקביל למנכ"ל (למשל, מזכיר הרשות). החוק קובע אחריות אישית של מנהלים בכירים לביצוע הנגישות, ועל כן מוטב כי הם ינהלו את התהליך.
5. יש ליצור מחויבות ולהבהיר את אחריותם של נושאי המשרות הבכירים ברשות לתהליך, לקבל את תמיכתם, ולשתפם בהחלטות על שלבי התהליך, על לוחות הזמנים ועל התקציבים.

שימו לב! ההצלחה בהפיכת היישוב למקום נגיש לכל תושביו תלויה בשיתוף פעולה בין הרשות המקומית ליזמי בניה, מפעילי שירותים והציבור הרחב. הטמעת קריטריונים של נגישות בכל תחומי הפעולה של הרשות המקומית תבטיח שינוי מהותי לאורך זמן.

- בקרת תכנון, רישוי ובינוי היא כלי יעיל וזול להשגת שיפור מהותי ברמת הנגישות של היישוב.
- הרשות תבטיח שכל תכנון ומיזם ייקח בחשבון קריטריונים של נגישות;
 - הרשות תבטיח שכל בניה חדשה וכל תשתית חדשה בפיתוח יהיו נגישות;
 - הרשות תבטיח שכל שיפוץ של מבנה, מקום או תשתיות יכללו גם הנגשה;
 - הרשות תקפיד לדרוש חוות-דעת של מורשי נגישות בהליכי רישוי עסקים שבתחומה;
 - הרשות תתנה העברת כספים ותשלומים לביצוע תשתיות, בניה חדשה ושיפוצים, וכן פתיחת שירותים לציבור, בהסדרת התאמות נגישות. הרשות תפקח עליהם גם באמצעות בקרה ואישור המשולבים במנגנון התשלומים לספקים.

2. תפקידו של מוביל הנגישות ברשות המקומית

מוביל תהליך הנגישות ברשות המקומית הוא המנהיג של מהפכת השינוי התפיסתי והמערכתי כלפי אנשים עם מוגבלות בארגון המסור לניהולו.

עמוד התווך של התהליך הוא **תכנית רב-שלבית להנגשה**. התכנית הרב-שלבית פורשת את משימות ההנגשה לשלבים על רצף הזמן המוגדר בחוק, וכן מגדירה אומדן עלויות של תהליכי יישום והטמעה. בניה של תכנית רב-שלבית איכותית וניהול מושכל של התהליך הם ערובה להצלחתו של מוביל תהליך הנגישות במשימתו.

2.1 תחומי הפעולה

קיימים שלושה תחומים עיקריים לפעולה במקביל:

1. **יזמות חדשות של פיתוח, בניה עסקים וכד'** – במטרה שכל מה שנעשה מעתה ואילך יהיה נגיש. בתחום זה יש לעסוק בעיקר בהטמעה במערכת העירונית ובהליכים הסטטוטוריים השונים והרבים. תחום זה אינו דורש השקעות כספיות גדולות והוא קריטי להצלחת תהליך הנגשת הישוב.
2. **הנגשת המצב הקיים** – תהליך הדורש מיפוי של הנכסים והחלקים בעיר החייבים בהנגשה, סקירת נגישות, תמחור עלויות, קביעת לוחות זמנים וסדרי עדיפויות.
3. **נגישות השירות** – מחייב בחינה של אופן מתן השירות והמידע לציבור, איתור צרכים של הציבור בתחום הנגישות, שינוי של נהלי עבודה, שיטות ונהגים, והדרכת עובדים.

2.2 שלבי עבודה

בטבלה הבאה מפורטים השלבים והמשימות העומדים לפתחו של מוביל תהליך ההנגשה ברשות המקומית. בהמשך נפרט את המשימות, נדון במהותן ובשיקולים הקשורים לביצוען.

שלב א' – הכרזה על מיזם הנגישות ברשות המקומית
<ul style="list-style-type: none">רתימת התושבים, הדרג פוליטי והדרג הניהוליהגדרת חזון ואמנת נגישותהקמת מטה נגישות
שלב ב' – תשתיות - כתיבת תכנית רב-שלבית לנגישות
<ul style="list-style-type: none">מינוי גורם מקצועיבניית תכנית רב-שלבית להנגשההגדרת מנגנונים לתיאום בין-תחומיתקצוב
שלב ג' – יישום התכנית הרב-שלבית לנגישות
<ul style="list-style-type: none">ביצוע התוכנית הרב שלביתניהול ובקרה של יישום התכנית הרב-שלבית להנגשהמנגנוני רישוי, פיקוח ואכיפהבקרה על שינוי והטמעה של נהלים ותהליכי עבודההדרכה והטמעה בקרב עובדי הרשותהגברת מודעות הציבור וידוע הציבור

3.3 שלב א' – הכרזה על מיזם הנגישות ברשות המקומית

שלב הייזום של תהליך הנגשת הרשות המקומית מתמקד ברתימת השותפים לתהליך – התושבים, הדרג הפוליטי והדרג הניהולי. כמו כן, יש חשיבות ליצירת הבסיס הערכי והמכנה המשותף לתהליך (הגדרת החזון), ולהקמה של מטה נגישות משותף לנציגי האגפים השונים.

3.1 רתימת התושבים, הדרג הפוליטי והדרג הניהולי

בתחילת התהליך יש לרתום את התושבים, את הדרג הפוליטי ואת הדרג הניהולי הבכיר לתהליך ההנגשה. מורכבותו של התהליך, ושינוי היחס הערכי כלפי אנשים עם מוגבלות העומד בבסיסו, דורשים מחויבות מלאה של ראש הרשות ותמיכה של חברי המועצה. זיהוי הפוטנציאל הגלום בתהליך ההנגשה המחויב על-פי חוק לשדרוג פני הרשות המקומית והשירותים הניתנים לתושבים, וההכרה בערכו במונחים של שביעות-רצון התושבים מנבחרי הציבור, יסייע לרתימת הדרג הפוליטי.

על הדרג הפוליטי להיות מודע לחוקים ולתהליכים הנגזרים מהם, להיות שותף בהגדרת החזון ולהיות מיועד לגבי תהליכי היישום. כדי ליצור גיבוי שוטף ומעורבות של המועצה רצוי למנות מחזיק ב"תיק הנגישות" מקרב חברי הנהלת העיר.

רצוי לשתף בתהליך **נאמני נגישות מקרב התושבים והמגזר השלישי**. נאמני נגישות הם פעילי ציבור שתפקידם להיות החוליה המקשרת בין הרשות המקומית לציבור בכל הנוגע לנגישות. מעורבותם של נציגים מקרב תושבים עם מוגבלות ובני משפחותיהם תסייע לדרג הפוליטי והביצועי לזהות את צרכי התושבים ולספק מענה הולם בתכנון הנגישות ובביצועה לשביעות רצונם.

תהליך ההנגשה דורש שינוי ומעורבות בכל האגפים והמינהלים של הרשות המקומית. הצלחת התכנית מותנית במחויבות ובגיבוי מלא של המנהלים הבכירים ברשות, וכן של מנהלי חברות-הבת של הרשות. יש ליצור מודעות בקרב המנהלים באמצעות הסברה ומפגשים עם אנשי מקצוע ותושבים עם מוגבלות. המנהלים הבכירים ישותפו בבניית החזון ויחתמו על אמנת הנגישות של הרשות המקומית. על המנהלים להיות שותפים פעילים לתהליך על כל שלביו.

3.2 הצהרת הרשות המקומית על חזון נגישות

הגדרת חזון שוויון ההזדמנויות לאנשים עם מוגבלות, ועיגון זכותם לנגישות והקלה במרחב העירוני, היא בסיס חיוני לקיום תהליך הנגישות. חזון זה מתייחס לכל תחומי החיים: חינוך, תעסוקה, תרבות, פנאי, בריאות, רווחה, ביטחון ועוד, והוא כולל נגישות פיזית, נגישות השירות, נגישות חברתית וזמינות של תהליכי קבלת החלטות.

בשנת 2004 חתמו עשרות ראשי ערים, מועצות מקומיות ומועצות אזוריות בישראל על אמנת עיר נגישה. אמנה זו יכולה להיות בסיס איכותי לניסוח חזון הנגישות של הרשות המקומית.

3.3 הקמת מטה נגישות

המטה לענייני נגישות הוא גוף שכולל נציגים של כל האגפים והיחידות. מטרתו המרכזית של המטה היא **תכנון ותיאום פנים-ארגוני** וניהול התייעצויות עם נציגי הציבור. הקמת המטה בשלב הייזום מהווה צעד ראשון בהטמעת התהליך בארגון.

מטה הנגישות צריך לכלול נציגים מן האגפים הבאים: הדרג המנהל (מנכ"ל), מהנדס הרשות המקומית, רכז הנגישות, תקציבים, תכנון ארוך-טווח, הרווחה. הצוות יזדקק לשיתוף פעולה עם היחידות המפורטות מטה. הניסיון מראה שעבודת המטה יעילה יותר כאשר היא נעשית מתוך לשכת מנכ"ל העירייה או חבר מועצה שהוא גם חבר הנהלה בכיר.

תחומי פעילות שצריכים להיכלל בעבודת המטה הם: תכנון אסטרטגי, תכנון והנדסה, תשתיות, גנים ונוף, תנועה, תחבורה וחניה, דרכים ומאור, רישוי ופיקוח על בניה, רישוי עסקים, תברואה, תחזוקה ושיפור פני העיר, חינוך, רווחה, שירותים חברתיים, בריאות, ספורט, איכות הסביבה, נוער, מחשוב, דוברות, כספים, תרבות, מוקד עירוני, ביטחון ושירותי חירום, לשכה משפטית, תלונות הציבור.

4. שלב ב' – שלב התשתיות - תכנית רב-שלבית לנגישות

שלב התכנון ובניית התשתית ליישום הנגישות ברשות המקומית הוא השלב המכריע בתהליך ההנגשה של הרשות. לב-לבו של שלב זה הוא בניה של **תכנית רב-שלבית ליישום הנגישות ברשות המקומית**. בשל עומק השינוי הנדרש ליישום הנגישות, יש להתייחס לתכנית הרב-שלבית לנגישות וליישומה כאל **תכנית אסטרטגית**. התכנית הרב-שלבית מתייחסת לכל האספקטים של הנגשת הרשות – החל מביצוע סקר נגישות ואומדן עלויות, עבור בקביעת לוחות זמנים לביצוע על פי שיקולי תעדוף, בתקצוב וכלה בתכנון מנגנוני תיאום לביצוע, לניהול, להטמעה ולבקרה של התהליך.

4.1 מינוי גורמים מקצועיים

טרם כתיבת התכנית הרב-שלבית להנגשת הרשות יש למנות גורמים מקצועיים שיסייעו בהובלת התכנית:

1. **מורשה נגישות מתו"ס ומורשה נגישות השירות** – כבר בתחילת התהליך יש לתקצב תשומות של מורשי נגישות לצורך ליווי וייעוץ בשלבי ההקמה של התהליך, לשם ליווי עריכת סקרי נגישות ולבניית התכנית הרב-שנתית.
2. **רכז נגישות** – מינוי רכז נגישות כמתחייב על פי חוק.

4.2 בניית תכנית רב-שלבית להנגשה

התכנית הרב-שלבית תכלול התייחסות לכל התאמות הנגישות המוגדרות בחוקים, בתקנות ובתקנים הרלוונטיים. התכנית הרב-שלבית תחלק את משימות ההנגשה לתקופות קצובות לפי לוחות הזמנים המוגדרים בחוקים ובתקנות, ותיתן הערכה תקציבית לכל תקופה.

מבנה תכנית רב-שלבית להנגשה

1. קביעת אסטרטגיה להערכות הרשות המקומית לביצוע תהליך ההנגשה:
 - הגדרת תחומי אחריות;
 - שינוי נהלים, הליכים ונהלים;
 - מנגנוני ביצוע;
 - מנגנוני הטמעה;
 - מנגנוני בקרה;
 - מנגנוני רישוי, פיקוח ואכיפה.
2. מיפוי התאמות הנגישות הנדרשות ברשות ואומדן תקציבי.
3. הגדרת עקרונות לקביעת סדרי עדיפויות.
4. חלוקת תהליך ההנגשה לפי שנים (מנות) על בסיס סדרי העדיפויות והוראות חוק ותקנות השוויון.

הגדרת תחומי אחריות ומנגנונים לתיאום בין-אגפי

יש לקבוע תחומי אחריות לביצוע ההנגשה ושימור הנגישות לאורך זמן בכל התחומים הרלוונטיים.

לדוגמה: יש להגדיר אחריות ישירה של מנהל אגף החינוך לטיפול מהיר בפניות בנושא הנגשה פרטנית במוסדות חינוך.

במלאכת ההנגשה מעורבים כל אגפי הרשות המקומית ומספר רב של בעלי-תפקידים. יש חשיבות גבוהה לתיאום בין-אגפי כדי למנוע מצבים של נגישות לקויה שמקורה בחוסר תיאום. לכן יש לקבוע בעל-תפקיד שיהיה "מתכלל נגישות" (קואורדינאטור) – רצוי שרכז הנגישות של הרשות יישא בתפקיד זה. את מנגנוני התיאום יגדיר **מטה הנגישות** שיכלול נציגים מכל האגפים. לדוגמה, טיפול בפניות על חסמי נגישות או בקשות סיוע של אנשים עם מוגבלות המגיעות למוקד 106 – מוצע להוסיף לרשימת הגורמים העירוניים שמוקד 106 מנתב אליהם פניות, גם את מתכלל הנגישות ורכז הנגישות, מבלי לגרוע בכך מאחריות המחלקות השונות לתת מענה לפניות הציבור. הפנייה אל הרכז עשויה לסייע למחלקה הנוגעת בדבר להגיש לפונה פתרון המספק מענה איכותי לצורכי הנגישות שלו.

מיפוי התאמות הנגישות הנדרשות ברשות ואומדן תקציבי

מיפוי ואיסוף של הנתונים על התאמות הנגישות הנדרשות ברשות ובניית אומדן תקציבי כולל להנגשת הרשות מהוות בסיס לתוכנית הרב שנתית לנגישות ולקביעת סדרי עדיפויות, לשם חלוקת מלאכת ההנגשה למנות קצובות של שנה, עד להנגשת הרשות כולה.

מיפוי הנתונים נחלק לארבעה חלקים עיקריים המשתלבים לעתים זה בזה⁸:

1. **מבנים** – כל המבנים שבבעלות הרשות המקומית, וכן מבנים שאינם בבעלותה אשר בהם מספקת הרשות המקומית שירותים לכלל הציבור.
2. **תשתיות רחוב** – מספר הצמתים, מספר הרמזורים, אורך המדרכות, מספר תחנות האוטובוס.
3. **סביבה של מרחבים פתוחים** – פארקים וגנים עירוניים, וכן כל מקום אחר שאינו בניין והוא הרשות המקומית או שהיא אחראית לתחזוקתו השוטפת.
4. **שירות** – רשימת כל השירותים המסופקים ע"י הרשות המקומית והמקומות שבהם ניתן שירות לציבור (בכלל זה מידע המסופק לציבור ושירותים הניתנים באמצעים טכנולוגיים כגון אינטרנט, טלפון וכדומה).

את הנתונים יש לקטלג לפי:

- מיקום גיאוגרפי (חלוקה לשכונות ולרבעים);
- ייעוד – שירות לתושב, חינוך, השכלה על-תיכונית, פעילות חברתית ופנאי, רווחה, בריאות, תעסוקה, תחבורה ציבורית, דיור מוגן בקהילה וכל תחום פעילות אחר שהעירייה מספקת לתושבים;
- השתלבות בתכניות פיתוח ושיפוץ עתידיות;
- מצב הנגישות על-פי הנתונים הקיימים, בדגש על התאמות נגישות הדורשות עלויות גבוהות (מעליות, רמפות, שירותי נכים וכד');;
- מידת הנחיצות של הפעילות עבור אנשים עם מוגבלות⁹;
- תלונות ופניות ציבור בנוגע לנגישות.

⁸ מומלץ לשלב שאלות בנוגע לנגישות גם בסקרים אחרים שמתבצעים על-ידי הרשות (כגון בטיחות, תחזוקת מבנים, תשתיות וסביבה, איתור צרכים, שביעות-רצון), שכן לעיתים יש חפיפה בין חסמי נגישות לחסמי בטיחות ואיכות שירות.

⁹ מומלץ להיוועץ בקבוצות מיקוד של אנשים עם מוגבלות לשם איתור צרכים.

קביעת סדר עדיפויות להנגשה וחלוקה למנות

החוק קובע שפעולות הנגישות יסתיימו עד נובמבר 2018. החובה לביצוע ההנגשה תחל מיד עם הכניסה לתוקף של תקנות נגישות בכל אחד מהתחומים. כמו כן קובע החוק כי ההנגשה תחולק **למנות שוות שנה בשנה** בהיקף המפורט בתקנות. להזכירכם, כבר עכשיו יש תוקף מלא לדרישה לביצוע הנמכות מדרכה ופינוי מכשולים ממדרכות, להנגשת תחנות אוטובוסים, בריכות־שחייה ואתרים פתוחים, וגם תקנות התכנון והבניה מחייבות כבר היום ביצוע פעולות נגישות. כאמור, קביעת החלוקה של פעילות הנגשה למנות שוות מדי שנה היא חלק אינטגרלי מהתכנית הרב־שלבית. יש לציין כי לפני ביצוע מנה יש לבצע **סקר נגישות מקיף** למקומות והשירותים המועמדים להנגשה באותה שנה כדי להגדיר תקצוב מדויק לפעילות ההנגשה בשנה הנדונה.

ההחלטה אם להגיש מבנה, רחוב או שירות מסוים בשנה זו או אחרת, תיקבע לפי השיקולים הבאים:

- **מקומות שבהם מתוכננות עבודות שיפוץ ושדרוג** – ביצוע מלאכת ההנגשה כחלק מעבודות שיפוץ ושדרוג מוזילה באופן משמעותי את עלות הנגשה ומונעת הוצאות כפולות;
- **ייעוד המקום או השירות ותכיפות ההיזקקות להם;**
- **לוח הזמנים המוגדר בחוק ובתקנות;**
- **זמינות תקציבים ומקורות מימון;**
- **זמינות של מקום או שירות נגישים דומים בקרבת מקום;**
- **מרכזים עירוניים (מע"ר)** – במרכז העיר שבו קיים היצע רחב ומגוון של שירותים עסקיים, שאין למצוא כמותם בשכונות, כדאי לשקול מתן עדיפות גבוהה לתכנית הנגשה כוללת שתשתף גם את הסוחרים, ספקי תחבורה ציבורית ומוסדות ציבור הנמצאים בטווח הליכה מאותו מרכז;
- **מתחמים למסחר ושירותים באזורי המגורים** – מרבית הצרכים היומיומיים מסופקים במסגרת אזור המגורים (השכונה). יש לתת עדיפות גבוהה להנגשת מבנים, להנגשת דרכי גישה למרכז הקניות השכונתי, להנגשת סניפי קופות־החולים, המרכזים הקהילתיים, בתי־הספר וגני־הילדים, בתי־הכנסת והגנים הציבוריים ולהנגשת התחבורה הציבורית המובילה מהשכונה לצירים המרכזיים של היישוב;
- **דחיפות** – התייעצות עם אנשים עם מוגבלות, ובדיקה של תלונות הציבור שהגיעו למוקד העירוני או לכל אגף אחר, "יציפו" את ליקויי הנגישות הדחופים ביותר לטיפול. כדאי להקים מסגרת למתן פתרון מידי לליקויי הנגישות האלה, כדי ליצור אווירה כללית של שיפור באיכות חייהם של אנשים עם מוגבלות ברשות. חשוב במיוחד לפעול במהירות וביעילות להתאמת מוסדות חינוך כלליים לתלמידים או הורים עם מוגבלות. החוק מנחה את הרשויות המקומיות להוציא היתרי בניה (תקפים ל־10 שנים) להנגשת מוסדות חינוך מראש, ולקבוע זכיון לעבודות הנגשה בסיסית של מוסדות החינוך, כדי לקצר את זמן ההנגשה המלאה בעת שתידרש;
- **ניראות** – הנגשת המרחב הציבורי הוא מעשה בעל אמירה חברתית ראשונה במעלה. לפיכך, יש חשיבות רבה לנראות של מעשה הנגישות. זהו גורם מרכזי בשינוי יחס הציבור כלפי אנשים עם מוגבלות ובשינוי יחס התושבים עם מוגבלות ובני משפחותיהם ליישוב;

¹⁰ חובת ההנגשה של מקומות בבעלות פרטית (חנויות, קניונים, בתי מלאכה וכדומה) חלה על הבעלים.

- **מקומות שאי-אפשר להנגישם** – ביישובים רבים הרשות המקומית פועלת מתוך מבנים ישנים שהנגשתם כרוכה בהוצאה רבה או בפעולה מורכבת מאוד הנובעת מהצורך בשינוי המבנה. החוק אינו פוטר את הרשות המקומית מהחובה לספק שירותים מתוך מבנים נגישים. במקרים אלה צריך להיערך להעברת השירות למקום אחר. משום שתהליך שינוי מקום בו ניתן השרות עלול לארוך זמן רב, יש לזהות מקומות שאי אפשר להנגישם כבר בתחילת הדרך ולהתחיל בפעולות הנדרשות לצורך העברתם למקום אחר;
- **חיבור מקומות נגישים לסביבתם** – הנגשה של מקום צריכה להתבצע יחד עם הנגשה של דרכי ההגעה למקום. לפיכך, תפקיד הרשות המקומית לדאוג להנגשת הרחובות והתחבורה הציבורית המובילה לאותו מקום. מאותו הטעם כדאי לשקול לתת קדימות להנגשת הדרכים אל המבנים שהסקר ימצא אותם נגישים, כדי שאנשים עם מוגבלות יוכלו ליהנות מהם מוקדם ככל האפשר.

תקצוב

רוב תקציב ההנגשה יגיע מתקציב הרשות במסגרת בניה חדשה ושיפוצים המתקיימים ממילא. כאן המקום להזכיר שעלויות הנגשה תוך כדי בניה חדשה ושיפוצים הן שוליות.

סעיפים נוספים שצריכים להופיע כסעיף תקציבי נפרד בתוך תקציב הרשות:

- תקציב להכנת תוכנית רב-שלבית;
- תקציב לייעוץ מקצועי של מורשי נגישות;
- תקציב לסקרי נגישות ולתכנון פרטני של נגישות;
- תקציב הדרכה;
- תקציבים לביצוע עבור המחלקות השונות;
- תקציב להנגשת מצב קיים כפרויקט עצמאי לרבות תכנון מפורט.

יש כמה נושאים שהממשלה מתקצבת בהם הנגשה:

משרד החינוך – סידורי נגישות לתלמיד או להורה עם מוגבלות מתוקצב ע"י האגף לבינוי ותקצוב של משרד החינוך.

משרד תחבורה –

1. החלפת סככות של תחנות אוטובוס: האגף לתחבורה ציבורית.
2. ביצוע סידור נגישות בצמתים כחלק מפרויקטים של שיפורי בטיחות (הנמכת מדרכות ורמזורים להולכי רגל): אגף תשתית ואינטגרציה, נוהל הגשת בקשה לתקציב באתר משרד התחבורה:

http://www.mot.gov.il/wps/pdf/HE_TRAFFIC_DEVELOPMENT/DevelopmentLaborProcedure.pdf

משרד השיכון - הכללת סידורי נגישות בתכניות לביצוע רחובות חדשים בשכונות מגורים חדשות
משרד הפנים - רשות מקומית רשאית לכלול בתקציבים הבלתי רגילים (תב"ר) סעיפים שמטרתם ביצוע פעולות תכנון ופיתוח לנגישות.

5. שלב ג' – יישום התכנית הרב-שלבית לנגישות

5.1 ניהול ובקרה של יישום התכנית הרב-שלבית להנגשה

- מוביל תהליך הנגישות ברשות המקומית ינהל באופן שוטף את יישום התכנית הרב-שלבית להנגשה. בשל מורכבותו של התהליך, מומלץ כי מנהל התהליך –
- יקבע תחומי אחריות ניהולית לביצוע התכנית, ויודא את שילוב הוראותיה בתכניות עבודה;
 - יקבל דיווח חודשי על התכנון לעומת הביצוע מהגורמים האחראיים. יזהה מוקדם ככל האפשר חריגות מהתכנית הרב-שלבית וינהל הליך לתיקון החריגות;
 - יקבל דיווח חודשי על מספר הפניות הפרטניות של אנשים עם מוגבלות ועל הסטטוס של כל פנייה;
 - ינהל אחת לחודש ישיבה עם מטה הנגישות לקבלת דיווח שוטף על הפעילות ולזיהוי חסמי ביצוע, ויהיה מעורב באופן ישיר בהגדרת אחריות המנהלים להסרת החסמים ולביצוע הולם;
 - ישתית ערוץ דיווח ישיר של מתכלל הנגישות ורכז הנגישות על חסמים, קשיים או חריגות הדורשים את התערבותו הניהולית של המוביל, וכן על ביצוע תהליכי הטמעה ומדידת הצלחתם.

5.2 היערכות לביצוע התאמות נגישות לפי מנות בשנים הקרובות

הנגשת הרשות המקומית לפי מנות שוות מדי שנה מחייבת היערכות של הרשות בכל שנה לקראת השנים הבאות אחריה. כדי לתכנן את המנות בשנה-שנתיים הקרובות יש לבצע סקרי נגישות מקיפים ומפורטים למקומות ולשירותים המועמדים להנגשה בטווח הקרוב, לקבוע את היקף המנות לשנתיים או לשלוש השנים הבאות, ולתקצב את פעולות ההנגשה לשנה הקרובה. סקר הנגישות וההצבעה על חסמים ייערך בניהול אנשי מקצוע מומחים לעריכת סקר נגישות, ובהתייעצות עם מורשה נגישות מבנים, תשתיות וסביבה ועם מורשה נגישות השירות.

5.3 הבטחת נגישות באמצעות מנגנוני רישוי ופיקוח על הבניה

רישוי ופיקוח על הבניה

בעדכון לחוק התכנון והבניה משנת 2005, הוכנסה הדרישה לכלול חוות-דעת של מורשה נגישות בהליכי רישוי ופיקוח על הבניה. החוק קובע שלא ינתן היתר בניה, ולא יינתנו תעודות גמר ואכלוס לבניה חדשה ללא חוות-דעת של מורשה נגישות, מבנים, תשתיות וסביבה לאחר התייעצות עם מורשה נגישות השירות.

רישוי עסקים

בתיקון לסעיף 8ב' בחוק רישוי עסקים משנת 2005 הוכנסה דרישה לחוות-דעת של מורשה נגישות שירות ומורשה נגישות מתו"ס בהליכי רישוי לעסק חדש ובהליכי חידוש רישיון לעסק קיים. החוק קובע שעל הרשות להעסיק מורשה נגישות מטעמה כעובד מהמניין או בהסכם העסקה מיוחד.

הרשאה לקיום אירוע רב-משתתפים

הרשאה לקיום אירועים רב-משתתפים היא חלק מתפקיד רשות רישוי עסקים. תקנות חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (נגישות השירות) 2008 כוללות הוראות מפורטות בנוגע לנגישות אירועים רב-משתתפים. בתקנות התכנון והבניה יש הוראות בנוגע לנגישות אולמות אירועים.

5.4 הליך ההטמעה בנהלים ובתהליכי עבודה

עדכון נהלים ותהליכי עבודה

עקרונות הנגישות ישולבו בנהלי האגפים השונים והמחלקות השונות בהתאם לתחומי פעולתם. הנושאים החייבים בחינה מחודשת ועדכון:

- רישוי עסקים: הטמעת נוהלי בקרת תכנון, רישוי וביצוע;
- רישוי תכנון ובניה: הטמעת נוהלי בקרת תכנון ורישוי ופיקוח על ביצוע;
- נהלי שיפוץ ותחזוקה של מבנים, תשתיות וסביבה;
- תכנון ביצוע הנגשת כל המבנים, התשתיות והסביבה והשירותים הציבוריים שבאחריות הרשות המקומית;
- חוזי התקשרות לעבודות תכנון, בניה ופיתוח;
- חוזי התקשרות למתן שירותים לתושבים;
- פיקוח ואכיפה על תחזוקת נגישות: חניה, עסקים, תברואה;
- ביצוע רצועת הליכה נגישה בצמתים ועל מדרכות, רמזורי שמע;
- הצבת סככות של תחנות אוטובוס והבטחת נגישותם והנגישות אליהם כולל ביצוע הנמכות מדרכות בצמתים הקרובים ופינוי מכשולים בדרך לתחנה;
- שיפור פני העיר: תחזוקה שוטפת ומענה לפניות ספציפיות;
- הנגשה פרטנית של מוסדות חינוך;
- נוהלי רכש: ריהוט וציוד משרדי, רכיבי בניה (מעליות, קבועות אינסטלציה), צי הרכב וכדומה;
- נהלים למתן שירותים לאזרח: גבייה, רישום למוסדות חינוך, בית-המשפט לעניינים מקומיים;
- דוברות ונוהלי הפצת מידע בפורמט נגיש: בדפוס, באינטרנט, בלוחות פרסום;
- הפקת אירועים: קריטריונים למתן רישיונות, נוהלי מילוט וחילוץ;
- ביטחון (כולל עמדות בידוק ביטחוני);
- היערכות למצבי חירום: אסונות טבע, פעולות איבה, שרפה או כל משבר אחר;
- הדרכת עובדים (כולל עובדי קבלן);
- משאבי אנוש: קליטת עובדים חדשים עם מוגבלות וטיפוח עובדים ותיקים;
- מחשוב: התאמת מערכת המחשוב לצרכים של משתמשים עם מוגבלות, בכלל זה אתרי אינטרנט, עמדות שירות, מסופונים וכיזא באלה;
- כל תחום שלא מופיע ברשימה יש לו השלכות על איכות החיים של תושבים ומבקרים עם מוגבלות.

בקרה

בניית מערכת מסודרת של ניטור בעיות, ניתוח תהליכי תכנון וביצוע והיזון חוזר חשובה ביותר להצלחת הנגשת היישוב לאנשים עם מוגבלות. ביקורת על תהליכי תכנון אינה דבר מקובל בישראל, אולם במקרה זה היא הכרחית – הזמן שהוקצה לרשויות לא יספיק אם העבודה לא תנוהל בצורה מושכלת המאפשרת תיקון טעויות תוך כדי התקדמות והיערכות מחדש.

5.5 הדרכה והטמעה בקרב מנהלים ועובדים

תכנית ההדרכה היא כלי יעיל להטמעת נהלים חדשים בעבודה השוטפת. את תהליך ההטמעה מומלץ לבצע מלמעלה למטה (top down). ראשית יש לרתום את המנהלים הבכירים ולהטמיע את השינוי בקרבם, אחר־כך בקרב מנהלים בדרג הביניים ולבסוף בקרב כלל העובדים, בכלל זה עובדי קבלן ומתנדבים. יחד עם זאת, יש גם אפשרויות אחרות. הניסיון מראה שיש יישובים שבהם תהליך ההטמעה התחיל דווקא בדרגי הביניים, ורק כעבור זמן חדר לדרג הניהולי הבכיר. בכל מצב, הנהגה פעילה של ראש הרשות המקומית והמנכ"ל חשובה ביותר להצלחת המהלך כולו וליצירת שותפות עם כלל העובדים והציבור. הניסיון מראה שעובדים במקומות שהנהלת הרשות המקומית שלהם מייחסת חשיבות לנושא, ומשקיעה מאמץ אמיתי בהנגשה, יקפידו להתנהל בהתאם.

בתחילתו של תהליך ההטמעה מומלץ לבצע **מבצע פנים-ארגוני** שיכלול הכרזה על חזון יישוב נגיש, הפצת חומרי פרסום בכל הערוצים הפנים-ארגוניים (כולל פוסטרים, מדבקות וכדומה), קיום ימי חשיפה לנושא (בשיתוף תושבים עם מוגבלות), תחרויות יזומות בתחום הנגישות וכיוצא באלה.

המשך התהליך הוא מילוי קפדני של הוראות חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות:

- 1 מוטל על המעסיק למסור לצוות העובדים שלו מידע מפורט ככל הנדרש בנוגע לתוכני החוק וחקיקת המשנה שבצידו (איסור הפלייתם של אנשים עם מוגבלות במתן השירות, חובת מתן שירות שוויוני בסביבה מכילה, ביצוע התאמות במקום ובשירות הציבורי).
 - 2 הכשרת העובדים למתן שירות לאנשים עם מוגבלות תכלול את התכנים הבאים:
 - סוגי המוגבלות השונים וכיצד הם עשויים לבוא לידי ביטוי בעת קבלת השירות;
 - כללי התנהגות נאותים כלפי אנשים עם מוגבלות בעת מתן השירות;
 - הפעולות שיש לנקוט בביצוע התאמות הנגישות, לרבות תפעול אמצעי-העזר ותחזוקתם, שירותי עזר, ותחזוקת התאמות הנגישות.
 - 3 הדרכת צוות העובדים והכשרתו ייעשו באמצעות:
 - הדרכות פרונטליות שייערכו אחת לשנה לפחות;
 - הדרכה לגבי שירותי העזר או אמצעי-העזר;
 - תהליכי הכשרה של עובדים חדשים.
- תכנית ההדרכה שיכתוב הארגון תאושר על-ידי מורשה נגישות השירות.

5.6 הגברת מודעות הציבור ומסירת מידע על התקדמות התהליך

הגברת מודעות הציבור לזכות השוויון של אנשים עם מוגבלות ולחובת הנגישות היא אחד הנדבכים החשובים ביותר בתהליך הפיכתה של החברה הישראלית לחברה מכילה. הגברת מודעות הציבור

ומסירת המידע יבוצעו באמצעים הבאים:

- נראות של מעשה הנגישות – שילוט, פרסום והכוונה להתאמות נגישות מבליטים את מעשה הנגישות ואת המודעות הציבורית להכלתם של אנשים עם מוגבלות בכל תחומי החיים;
- פרסום התאמות הנגישות שבוצעו במקום ובשירות בכל אמצעי הפרסום והעברת המידע לציבור – באתר האינטרנט, על-גבי מודעות בחוצות ובתקשורת ובדפוס. חשוב להבין שיידוע מראש של הציבור בדבר התאמות נגישות קיימות חיוני להליך קבלת החלטות שיעשה אדם עם מוגבלות לפני שיצא מביתו למקום כלשהו;
- מידע מלא ועדכני יהיה מצוי כל העת במוקד השירות הטלפוני של הרשות ובאתר האינטרנט שלה, כולל מידע על הנגישות של מקומות ואירועים ומידע על פגיעה בנגישות עקב חסימת דרכי גישה, שיפוצים או אירועים בלתי צפויים;
- פרסום שמו של רכז הנגישות והדרכים שבהן אפשר ליצור עמו קשר ישיר;
- מומלץ לשקול בחיוב קיום מסע פרסום של הרשות המקומית, שיחצין את זכותם של אנשים עם מוגבלויות להשתתפות מלאה ואת פעילות ההנגשה שמתקיימת ברשות;
- חשוב ביותר לעודד את הציבור לדווח לרשות על ליקויים בנגישות.

6. סוף דבר

פרק הנגישות בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות מציב בפני הרשויות המקומיות אתגר חברתי וערכי במהותו – יישום הזכות של אנשים עם מוגבלות להשתתפות בכל תחומי החיים. לא בכל יום נופלת בחלקו של אדם הזכות וההזדמנות להוביל מהלך שישנה באופן דרמטי את חייהם של רבבות אנשים. היכולות המנהיגותיות והניהוליות של מובילי התהליך, ואמונתם בצדקתו ובחשיבותו, יהפכו אותם לאבן-שואבת שתסחף אחריה את כל השותפים לדרך – מנהלים, עובדים והציבור הרחב. המהלך דורש היערכות מורכבת של הרשות המקומית המחוייבת לפעולה במגוון תחומים כמפורט בחוברת זו. מניסיוננו, השותפים נרתמים בדרך-כלל הירתמות מלאה. הציבור הישראלי, ובכלל זה ציבור האנשים עם מוגבלות, בשלים למהלך ומצפים לו. נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, עמותות וארגונים של אנשים עם מוגבלות ואנשי מקצוע עומדים לרשותכם בכל עת – היעזרו בהם ככל שתזדקקו.

אנו מאחלים לכם הצלחה.

עיר נגישה ואנשים עם מוגבלות בה – הצהרת כוונות

אנו, ראשי הרשויות המקומיות בישראל, מאמינים שכבוד וצרכי האדם הנם תנאי היסוד, שיש לקיים לגבי כל בני האדם ללא קשר לגיל, למין, לסוג המוגבלות או לאמונה.

אנו מאמינים שעיר נגישה תאפשר לאנשים עם מוגבלות לממש את הפוטנציאל האישי שלהם בתחומי החיים השונים במקסימום עצמאות, בכבוד, תוק שוויון הלימודיות.

אנו מאמינים שהשתלבות אנשים עם מוגבלות הנו נושא המחייב את החברה כמכלול ולא רק את מערכות הרווחה והבריאות אלו את האנשים עם מוגבלות כשפצצמת.

אנו מאמינים בנכונות הכללת השירותים לאנשים עם מוגבלות במסגרת השירותים הניתנים לכלל הציבור.

אנו מאמינים שמוגבלות ונכות הנם מושגים דינמיים, המושפעים בעיקר מתנאים סביבתיים המאפשרים או חוסמים ביטויי היכולות והכישרונות של כל אדם ואדם.

אנו מאמינים באחריות הרשות המקומית לבסס תנאים מתאימים להתבטאות והשתלבות מלאה של כלל התושבים, כולל אנשים עם מוגבלות, ולבצר כל אותם זכרמים המעכבים או מונעים אפשרות זו.

אנו מאמינים שהרשות המקומית חייבת להצטייד באמצעים ובמשאבים הנדרשים על מנת לאפשר שוויון הלימודיות לאנשים עם מוגבלות כצובדים וכמקבלי שירות ולשתף את התושבים עם מוגבלות בקביעת סדרי עדיפויות הנוצעים לצניין העיר בכלל ולצניינים הפרט.

אנו מאמינים, שחובת הרשויות המקומיות לתכנן שירותים ומבנים ולאכוף את חוקי המדינה באופן שיבטיח נגישות לכלל האנשים עם מוגבלות, בשטחים הפתוחים, הבנויים, במאגרי מידע ושירותים מקוונים ובמכלול השירותים, האירועים והאפשרויות השונות הצומדים לרשות הציבור.

אנו מאמינים שאנשים עם מוגבלות, ככל שאר התושבים, זכאים להכרה בצרכיהם הפרטניים והחברתיים, כמו גם ביכולותיהם, וצד הרשות ואזרחיה מוטלת הזכות ליצור צמת קשרי אומלין שוטפים תוק מתן מקום וכבוד הדדי.

אנו מאמינים שיש צורך לכוון ערוצי תקשורת בין הערים השונות על מנת לצודד, להדריך ולתמוך ביצירת תנאים שוויוניים לכלל התושבים ובפרט לאלה עם מוגבלות. אנו מאמינים שנצליח להפוך את הרשות המקומית לעיר נגישה ומשגבת.

ציר נגישה ואנשים עם מוגבלות בה

אמנה צירנית

אנו ראשי הרשויות המקומיות בישראל מוסיפים להצהרתנו את ההתחייבויות הבאות:

לקדם מודעות ומחויבות גבוהה יותר לזכויותיהם, לצרכיהם הפוטנציאליים ולתרומתם של אנשים עם מוגבלות לחברה, כמשמעותם על-פי חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998.

להבטיח, בתחום סמכותנו, את זכותם של אנשים עם מוגבלות להיות שווים ולזכות בהתאמות הנדרשות לשם השתלבותם בקהילה.

לקדם ולהבטיח, בתחום סמכותנו, את הניגוד הפיזית, החושית והאנושית – עבור אנשים עם מוגבלות – בכל תחומי החיים בעיר לתושביה ולאזרחיה – בתעסוקה, בפעילויות חברתיות, תרבותיות, ספורט ושעות הפנאי, מוניציפלית, זאת על מנת לאפשר להם לחיות ככל שאפשר, במסגרת הקהילה, המשפחה, תוך כיבוד זכותם המלאה למקסימום עצמאות, לכבוד, לשוויון הזדמנויות ולפרטיות.

לדאוג שבכל מרכז מידע ומוקד שירות וסיוע פיזי ווירטואלי, השירות יהיה נגיש לאנשים עם מוגבלויות ולזאת על מנת ליידע ולסייע להם במימוש זכויותיהם וחובותיהם.

לקיים מערכת קבוצה של הכשרה והדרכת צוותים צירניים ובין צירניים, על מנת להבטיח מיומנות ואיכות בהספקת שירותים לאנשים עם מוגבלות, במסגרת השירותים הניתנים לכלל הציבור.

לקדם, לצורך ולתמוך בחינוך והכשרת המודעות לביצוע הסטימנות לאנשים עם מוגבלות ולפעול ליצירת מפגשים בלתי אמציוויים באתרים נורמטיביים בין אנשים עם מוגבלות וכלל הציבור.

לחתור לשיתוף פעולה עם ארגונים מקומיים וארציים של אנשים עם מוגבלות ובני משפחה, למימוש הזכויות והחובות בהתאם לאמנה זו.

למנות ממונה שוויון לאנשים עם מוגבלות מקרה הצורךים הבכירים, בנוסף לתפקידו, אשר יפעל לקידום אמנה זו ברשות.